

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Кафедра публічного та приватного права

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять та самостійної роботи
для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право»

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри публічного та
приватного права
Протокол № 6 від 11.01.2022 р.

Екологічне право. Методичні вказівки до семінарських занять та самостійної роботи для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право» / Укл.: Барабаш А.Г. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2022. 77 с.

Укладач:

БАРАБАШ АЛЛА ГРИГОРІВНА, доцент кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент

Відповідальний за випуск:

БАРАБАШ АЛЛА ГРИГОРІВНА, доцент кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент

Рецензент:

АПАНАСЕНКО КАТЕРИНА ІВАНІВНА, доцент кафедри публічного та приватного права, доктор юридичних наук, доцент

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО»	7
1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Екологічне право»	7
1.2. Структура навчальної дисципліни.....	14
1.3. Методи поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Екологічне право»	16
2. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ	19
ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	19
Семінарське заняття 1. Екологічне право як галузь права.....	19
Семінарське заняття 2. Джерела екологічного права	23
Семінарське заняття 3. Правові засади екологічного управління.....	28
Семінарське заняття 4. Екологічні права та обов'язки громадян	34
Семінарське заняття 5. Правове забезпечення екологічної безпеки.....	38
Семінарське заняття 6. Право власності на природні ресурси та комплекси. Право природокористування (загальні положення)	43
Семінарське заняття 7. Правове регулювання використання та охорони земель та надр.....	47
Семінарське заняття 8. Правове регулювання використання та охорони вод і лісів	51
Семінарське заняття 9. Правове регулювання використання та охорони рослинного і тваринного світу	55
Семінарське заняття 10. Правове регулювання охорони атмосферного повітря, озонового шару і клімату. Правове регулювання використання та охорони природних ресурсів континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України	59
Семінарське заняття 11. Правова охорона довкілля при здійсненні господарської діяльності	65
Семінарське заняття 12. Міжнародно-правова охорона довкілля.....	68
Семінарське заняття 13. Право охорони довкілля ЄС.....	71
3. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	73
4. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ.....	77

ПЕРЕДМОВА

Екологічне право відноситься до обов'язкових навчальних дисциплін. На сьогодні «Екологічне право» набуває важливого значення у зв'язку з актуалізацією питань охорони довкілля. Протягом тривалого часу економічний розвиток держави супроводжувався нераціональною експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю захисту довкілля, порушенням норм екологічної безпеки. Прийнятий Верховною Радою України Закон «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року» спрямований на перегляд головних стратегічних завдань державної екологічної політики, ґрунтується на виявленні основних проблем у сфері довкілля у державі та має на меті їх вирішення.

Під час викладення «Екологічного права» розкриваються: поняття і зміст основних категорій, серед яких предмет, метод і система екологічного права, його принципи, джерела, об'єкти та суб'єкти, право власності на природні ресурси, а також правові основи екологічного управління, екологічні права й обов'язки громадян; загальні положення права природокористування, правове забезпечення екологічної безпеки, формування і функціонування екологічної мережі, правове регулювання використання й охорони земель, вод, надр, рослинного та тваринного світу, атмосферного повітря, курортних, лікувально-оздоровчих та рекреаційних територій і зон, поводження з відходами; правовий режим надзвичайних екологічних ситуацій, правове забезпечення використання й охорони природних ресурсів виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу України; основні положення міжнародного екологічного права та міжнародне співробітництво в галузі охорони довкілля.

Вивчення дисципліни «Екологічне право» дозволяє здобувачам вищої освіти правильно тлумачити й застосовувати норми, які регулюють екологічні відносини; здійснювати юридичний аналіз обставин для кваліфікації відносин у сфері охорони довкілля; при виконанні професійних завдань визначати правовий статус органів у сфері екологічного управління й правові наслідки рішень, які вони приймають; у межах правового механізму природокористування та охорони довкілля визначати заходи раціонального природокористування; застосовувати передбачені законодавством механізми правового регулювання використання, охорони й відтворення природних ресурсів.

За результатами вивчення навчальної дисципліни здобувачі вищої освіти набувають:

1) загальні компетентності:

ЗК2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;

ЗК15. Прагнення до збереження навколишнього середовища.

2) спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК4. Знання і розуміння міжнародних стандартів прав людини, положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського Суду з прав людини;

СК8. Знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.

Згідно з освітньо-професійною програмою очікуваними результатами вивчення дисципліни є наступні **програмні результати навчання:**

ПРН2. Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання;

ПРН18. Виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи;

ПРН21. Застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки;

ПРН25. Демонструвати знання і розуміння положень міжнародно-правових актів у сфері прав людини та практики Європейського суду з прав людини.

Міждисциплінарні зв'язки навчальної дисципліни «Екологічне право» з іншими дисциплінами полягають у тому, що «Екологічне право» викладається після засвоєння студентами таких навчальних дисциплін, як «Теорія держави і права», «Конституційне право України», «Римське приватне право», «Цивільне право», «Адміністративне право», «Господарське право».

Навчальний план передбачає вивчення «Екологічного права» у наступних формах: лекції, семінари, самостійна робота, індивідуальна робота.

На лекційні заняття виносяться 1/3 матеріалу, який пропонується до вивчення. Лекційні заняття системно охоплюють увесь курс, допомагають здобувачам вищої освіти усвідомити та засвоїти основні положення екологічного права як галузі права.

Семінарські заняття проводяться як згідно з питаннями, які розглядалися під час лекційних занять, так і за питаннями, які пропонувалися здобувачам вищої освіти для самостійного вивчення. Проведення семінарських занять має за мету навчити майбутніх фахівців правильно і свідомо застосовувати набуті знання та чинні правові норми при вирішенні конкретних справ, що виникають у процесі регулювання екологічних відносин.

Самостійна робота планується як форма навчання, що має на меті засвоєння матеріалу, передбаченого навчальною програмою, але не охопленого лекційними заняттями. У процесі самостійного опрацювання теми здобувач вищої освіти повинен вивчити відповідний матеріал за підручником, а також використовуючи спеціальну літературу, рекомендовану програмою і викладачем; знайти і проаналізувати законодавчі та інші нормативні акти з даної теми.

Індивідуальна робота здобувачів вищої освіти полягає у підготовці ними контрольної роботи та рефератів. Індивідуальна робота має за мету опрацювання відповідної теми за законодавчими актами, науковими монографіями, періодичними виданнями, де висвітлюються теоретичні питання екологічного права та практика його застосування. Важливе значення при індивідуальній підготовці до занять має ознайомлення з практикою.

До переліків нормативних актів і літератури вміщені чинні закони та підзаконні нормативні акти із зазначенням, як правило, офіційного видання, де

вони вперше надруковані. При користуванні вказаними нормативними джерелами треба враховувати, що за час дії до переважної більшості з них вносилися зміни і доповнення. Тому необхідно намагатися відшукувати останні редакції цих нормативних актів і використовувати саме їх. При цьому найзручніше користуватися офіційними веб-сайтами Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Президента України.

1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО»

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Екологічне право»

Змістовий модуль 1. Поняття екологічного права як галузі права. Загальні засади правового регулювання екологічних відносин

Тема 1. Екологічне право як галузь права

Поняття та проблеми екології. Термін «екологія». Поняття екологічного права. Ознаки екологічного права.

Поняття, сутність та зміст еколого-правових відносин, їх класифікації. Підстави виникнення, зміни та припинення екологічних правовідносин. Предмет екологічного права. Доктринальні підходи до визначення об'єктів та суб'єктів екологічних правовідносин.

Особливості методу правового регулювання екологічних відносин. Принципи екологічного права та екологічного законодавства.

Система екологічного права.

Екологічне право як наука та навчальна дисципліна.

Тема 2. Джерела екологічного права

Поняття, загальна характеристика й особливості джерел екологічного права. Класифікація джерел екологічного права та їх система.

Конституційні засади регулювання екологічних суспільних відносин. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» як основний закон у системі джерел екологічного права. Поресурсові кодекси та закони як спеціальні джерела екологічного права (Земельний кодекс, Лісовий кодекс, Водний кодекс, Кодекс України про надра, Закони «Про рослинний світ», «Про тваринний світ», «Про природно-заповідний фонд», «Про екологічну мережу», «Про охорону атмосферного повітря», «Про екологічний аудит», «Про оцінку впливу на довкілля», «Про зону надзвичайної екологічної ситуації»).

Підзаконні нормативно-правові акти органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в галузі екологічного права. Правове значення судової практики в регулюванні екологічних відносин. Міжнародні договори та інші міжнародно-правові акти як джерела екологічного права.

Тема 3. Правові засади екологічного управління

Правові засади державної екологічної політики. Поняття екологічного управління.

Система і повноваження органів екологічного управління. Органи загальної компетенції. Органи спеціальної компетенції. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів в системі органів екологічного управління.

Правове забезпечення участі громадськості в екологічному управлінні природокористуванням та охороною довкілля.

Правове регулювання функцій екологічного управління. Просторово-територіальний устрій природних ресурсів. Облік та кадастри природних ресурсів. Екологічне прогнозування та планування. Екологічний моніторинг. Оцінка впливу на довкілля. Стратегічна екологічна оцінка. Екологічний контроль. Екологічне інформаційне забезпечення. Екологічна стандартизація та нормування. Екологічне ліцензування.

Тема 4. Екологічні права та обов'язки громадян

Загальна характеристика екологічних прав громадян. Зв'язок екологічних прав з правом на життя. Конституційні екологічні права. Екологічні права, встановлені у спеціальних законах. Екологічні права, встановлені підзаконними нормативними актами.

Право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Право громадян на відшкодування шкоди, заподіяної порушенням права на безпечне довкілля. Право громадян на одержання екологічної інформації.

Поняття та види екологічних обов'язків громадян. Конституційні екологічні обов'язки. Екологічні обов'язки, встановлені у спеціальних законах. Екологічні обов'язки, встановлені підзаконними нормативними актами.

Гарантії, охорона, форми та способи захисту екологічних прав громадян. Практика Європейського Суду з прав людини у сфері забезпечення екологічних прав громадян.

Тема 5. Правове забезпечення екологічної безпеки

Поняття екологічної безпеки. Екологічна безпека як складова національної безпеки. Об'єкти екологічної безпеки. Суб'єкти забезпечення екологічної безпеки.

Види екологічної безпеки за територіальним принципом. Види екологічної безпеки залежно від екологічно небезпечних видів діяльності людини.

Заходи щодо забезпечення вимог екологічної безпеки. Організаційно-превентивні заходи. Регулятивно-стимулюючі заходи. Розпорядчо-виконавчі заходи. Охоронно-відновлювальні заходи.

Поняття надзвичайних екологічних ситуацій, їх класифікація. Оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації. Правові заходи щодо забезпечення захисту населення та територій, запобігання та ліквідація наслідків надзвичайної екологічної ситуації.

Змістовий модуль 2. Право власності на природні ресурси. Право природокористування. Охорона природних ресурсів.

Тема 6. Право власності на природні ресурси та комплекси. Право природокористування (загальні положення).

Поняття, зміст та особливості права власності на природні ресурси.

Загальна характеристика форм права власності на природні ресурси та комплекси. Особливості права власності Українського народу на природні

ресурси. Право державної власності на природні ресурси: поняття, об'єкти, суб'єкти, підстави та порядок виникнення та припинення. Право комунальної власності на природні ресурси: поняття, об'єкти, суб'єкти, підстави та порядок виникнення та припинення. Особливості правового регулювання права спільної комунальної власності на природні ресурси та комплекси. Право приватної власності на природні ресурси: поняття, об'єкти, суб'єкти, підстави та порядок виникнення та припинення.

Порядок та особливості безоплатного набуття громадянами України у приватну власність природних ресурсів. Особливості припинення права приватної власності у зв'язку з відчуженням природних ресурсів для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. Основні права та обов'язки власників природних ресурсів. Обмеження, захист і гарантії реалізації прав власників природних ресурсів.

Юридична відповідальність за порушення права власності на природні ресурси.

Право природокористування. Основні принципи природо-користування. Об'єкти та суб'єкти права природокористування. Право загального і спеціального природокористування та їх ознаки. Особливості користування природними ресурсами на умовах оренди. Особливості користування природними ресурсами континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони. Юридичні підстави виникнення, зміни та припинення права природокористування.

Захист прав природокористувачів.

Тема 7. Правове регулювання використання та охорони земель та надр

Земля як об'єкт еколого-правових відносин. Поняття земельних ресурсів. Поняття земельної ділянки. Поняття ґрунту. Пріоритетність земель сільськогосподарського призначення.

Правова охорона земель та ґрунтів. Збереження земель. Відтворення земель. Поліпшення земель. Обґрунтування та забезпечення досягнення раціонального землекористування. Захист сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників від необґрунтованого їх вилучення для інших потреб. Захист земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення. Ерозія ґрунтів. Захист земель від забруднення відходами виробництва, хімічними та радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів. Збереження природних водно-болотних угідь. Попередження погіршення естетичного стану та екологічної ролі антропогенних ландшафтів. Консервація деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь. Юридична відповідальність за порушення земельного законодавства.

Державний фонд надр як об'єкт еколого-правових відносин. Поняття та правовий режим надр. Поняття та види корисних копалин. Родовища корисних копалин. Право надрокористування. Обмеження права надрокористування. Забезпечення повного і комплексного геологічного вивчення надр. Додержання встановленого законодавством порядку надання надр у користування і

недопущення самовільного користування надрами. Раціональне вилучення і використання запасів корисних копалин і наявних у них компонентів. Недопущення шкідливого впливу робіт, пов'язаних з користуванням надрами, на збереження запасів корисних копалин, гірничих виробок і свердловин, що експлуатуються чи законсервовані, а також підземних споруд. Охорона родовищ корисних копалин від затоплення, обводнення, пожеж та інших факторів, що впливають на якість корисних копалин і промислову цінність родовищ або ускладнюють їх розробку. Запобігання необґрунтованій та самовільній забудові площ залягання корисних копалин і додержання встановленого законодавством порядку використання цих площ для інших цілей. Запобігання забрудненню надр при підземному зберіганні нафти, газу та інших речовин і матеріалів, захороненні шкідливих речовин і відходів виробництва, скиданні стічних вод. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону та використання надр.

Тема 8. Правове регулювання використання та охорони вод і лісів

Води як об'єкт еколого-правових відносин. Водний фонд України. Водні об'єкти. Право водокористування та правова охорона вод.

Водоохоронні заходи. Недопущення введення в дію підприємств, споруд та інших об'єктів, що можуть впливати на стан води. Заборона скидати у водні об'єкти відходи і сміття. Заборона забруднювати, засмучувати поверхні водозаборів, льодового покриву водойм, морів, їх заток і лиманів виробничими, побутовими та іншими відходами, нафтовими, хімічними та іншими забруднюючими речовинами.

Особливості правового регулювання користування землями водного фонду. Правовий режим водоохоронних зон та прибережних захисних смуг. Правовий режим пляжної зони. Юридична відповідальність за порушення водного законодавства.

Ліс як об'єкт еколого-правових відносин. Поняття лісу та лісових ресурсів. Правове забезпечення використання та охорони лісів. Відтворення лісів: відновлення лісів та лісорозведення. Значення Зеленої книги України для охорони та захисту лісів. Юридична відповідальність за порушення лісового законодавства.

Тема 9. Правове регулювання використання та охорони рослинного і тваринного світу

Рослинний світ як об'єкт еколого-правових відносин. Поняття рослинного світу та природних рослинних ресурсів. Правове забезпечення використання та охорони рослинного світу.

Встановлення правил і норм охорони, використання та відтворення об'єктів рослинного світу. Заборона та обмеження використання природних рослинних ресурсів у разі необхідності. Здійснення оцінки впливу на довкілля та інших заходів з метою запобігання загибелі об'єктів рослинного світу в результаті господарської діяльності. Захист земель, зайнятих об'єктами рослинного світу, від пожеж, ерозії, селей, підтоплення, затоплення,

заболочення, засолення, висушення, ущільнення, засмічення, забруднення промисловими і побутовими відходами і стоками, хімічними й радіоактивними речовинами та від іншого несприятливого впливу. Інші способи захисту рослинного світу. Значення Червоної книги України та Зеленої книги України для охорони та захисту рослинного світу. Особливості правового регулювання використання та охорони зелених насаджень у населених пунктах. Юридична відповідальність за порушення законодавства про рослинний світ.

Тваринний світ як об'єкт еколого-правових відносин. Поняття тваринного світу та об'єктів тваринного світу. Правове забезпечення використання та охорони тваринного світу. Правове регулювання полювання і мисливського господарства. Правове регулювання рибальства і рибного господарства. Основні вимоги та принципи охорони, раціонального використання і відтворення тваринного світу. Збереження умов існування видового і популяційного різноманіття тваринного світу в стані природної волі. Недопустимість погіршення середовища існування, шляхів міграції та умов розмноження диких тварин. Збереження цілісності природних угруповань диких тварин. Додержання науково обґрунтованих нормативів і лімітів використання об'єктів тваринного світу, забезпечення невиснажливого їх використання та відтворення. Раціональне використання корисних властивостей і продуктів життєдіяльності диких тварин. Регулювання чисельності диких тварин в інтересах охорони здоров'я населення і запобігання заподіянню шкоди довкіллю, господарській та іншій діяльності. Інші способи захисту тваринного світу. Значення Червоної книги України для охорони та захисту тваринного світу. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону та відтворення тваринного світу.

Тема 10. Правове регулювання охорони атмосферного повітря, озонового шару і клімату. Правове регулювання використання і охорони природних ресурсів континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України.

Атмосферне повітря, озоновий шар і клімат як об'єкти еколого-правових відносин. Поняття атмосферного повітря і охорони атмосферного повітря. Озоновий шар як елемент атмосферного повітря. Поняття клімату і охорони клімату. Основи національного законодавства щодо попередження зміни клімату.

Система правових заходів щодо охорони атмосферного повітря, озонового шару та клімату. Особливості правового регулювання нормування в галузі охорони атмосферного повітря: нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря; нормативи гранично допустимих викидів забруднюючих речовин стаціонарних джерел; нормативи гранично допустимого впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел; нормативи вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та впливу фізичних факторів пересувних джерел; технологічні нормативи допустимого викиду забруднюючих речовин. Юридична відповідальність за порушення

законодавства в галузі охорони атмосферного повітря, озонового шару та клімату.

Природні ресурси континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України як об'єкти еколого-правових відносин. Живі і «неживі» ресурси континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони. Правові засади використання природних ресурсів континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України. Правове забезпечення охорони природних ресурсів та морського середовища в межах виключної (морської) економічної зони України. Конвенції з морського права як основа для міжнародно-правового механізму захисту і збереження морського середовища. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону природних ресурсів континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України.

Змістовий модуль 3. Правова охорона довкілля при здійсненні господарської діяльності.

Міжнародно-правова охорона довкілля

Тема 11. Правова охорона довкілля при здійсненні господарської діяльності

Господарська діяльність в системі економічних та екологічних інтересів. Поняття основних економічних інтересів за Законом України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики». Екологічна та економічна політика держави, їх конвергенція в умовах стратегій сталого розвитку. Значення положень Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» для конвергенції екологічної та економічної політики України.

«Зелена економіка» та екологічне господарювання в її складі. Правові засоби та режими забезпечення інтересів охорони довкілля у сфері господарювання. Встановлення лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище. Встановлення ставок екологічного податку. Надання підприємствам, установам і організаціям, а також громадянам податкових, кредитних та інших пільг при впровадженні ними маловідхідних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій та нетрадиційних видів енергії, здійсненні інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища.

Інноваційна діяльність у сфері навколишнього природного середовища при здійсненні господарської діяльності.

Тема 12. Міжнародно-правова охорона довкілля

Історико-правові засади становлення та розвитку міжнародної охорони довкілля. Міждержавні угоди як основа правового регулювання охорони довкілля. Діяльність міжнародних природоохоронних організацій. Перші міжнародно-правові заходи проти забруднення Світового океану. Значення

Стокгольмської конференції ООН 5-16 червня 1972 р. для вирішення проблем довкілля.

Поняття, принципи, об'єкти та суб'єкти міжнародно-правової охорони довкілля. Міжнародно-правова охорона Світового океану та внутрішніх вод. Міжнародно-правова охорона біологічного різноманіття, окремих видів флори і фауни та середовищ їх існування. Міжнародно-правова охорона ландшафтів. Міжнародно-правова охорона довкілля від забруднення радіоактивними та іншими небезпечними речовинами і матеріалами.

Тема 13. Право охорони довкілля Європейського Союзу

Поняття і розвиток права охорони довкілля ЄС. Принципи права охорони довкілля ЄС: принцип субсидіарності, принцип пропорційності, принцип запобігання (precautionary principle) та обережності (preventive action); принцип усунення джерела шкоди; принцип «забруднювач платить». Джерела права охорони довкілля ЄС. Політика ЄС щодо охорони довкілля.

Система та компетенція органів ЄС у сфері охорони довкілля. Рада Європейського Союзу як головний законодавчий орган ЄС та її повноваження у сфері охорони довкілля. Європейська комісія як вищий виконавчий орган ЄС та її повноваження у сфері охорони довкілля. Повноваження Генерального директорату з питань навколишнього середовища, Генерального директорату з питань клімату, Генерального директорату з питань енергетики, Генерального директорату з питань мобільності та транспорту, Генерального директорату з питань сільського господарства та розвитку сільських районів, Статистичного бюро ЄС, Європейського інвестиційного банку, Європейського агентства охорони навколишнього природного середовища у сфері охорони довкілля.

1.2. Структура навчальної дисципліни

Таблиця 1.1 – Розподіл обсягу годин за темами для денної форми навчання

Назви змістових модулів і тем		Кількість годин для денної форми навчання ЦГЮ-191			
		Всього	У тому числі		
			Лек.	Сем.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Поняття екологічного права як галузі права. Загальні засади правового регулювання екологічних відносин					
1	Тема 1. Екологічне право як галузь права	6	2	2	2
2	Тема 2. Джерела екологічного права	6	-	-	6
3	Тема 3. Правові засади екологічного управління	6	-	-	6
4	Тема 4. Екологічні права та обов'язки громадян	6	2	2	2
5	Тема 5. Правове забезпечення екологічної безпеки	6	2	2	2
Разом за змістовим модулем 1		30	6	6	18
Змістовий модуль 2. Право власності на природні ресурси. Право природокористування. Охорона природних ресурсів					
6	Тема 6. Право власності на природні ресурси та комплекси. Право природокористування (загальні положення)	6	2	2	2
7	Тема 7. Правове регулювання використання та охорони земель та надр	6	-	-	6
8	Тема 8. Правове регулювання використання та охорони вод і лісів	6	2	2	2
9	Тема 9. Правове регулювання використання та охорони рослинного і тваринного світу	6	2	2	2
10	Тема 10. Правове регулювання охорони атмосферного повітря, озонового шару і клімату. Правове регулювання використання та охорони природних ресурсів континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України	6	2	2	2
Разом за змістовим модулем 2		30	8	8	14
Змістовий модуль 3. Правова охорона довкілля при здійсненні господарської діяльності. Міжнародно-правова охорона довкілля					
11	Тема 11. Правова охорона довкілля при здійсненні господарської діяльності.	10	-	-	10
12	Тема 12. Міжнародно-правова охорона довкілля	10	-	-	10
13	Тема 13. Право охорони довкілля ЄС	10	2	-	8
Разом за змістовим модулем 4		30	2	-	28
Всього годин за дисципліну		90	16	14	60

Таблиця 1.2 – Розподіл обсягу годин за темами для заочної форми навчання

Назви змістових модулів і тем		Кількість годин для заочної форми навчання ЗЦГЮ-191			
		Всього	У тому числі		
			Лек.	Сем.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Поняття екологічного права як галузі права. Загальні засади правового регулювання екологічних відносин					
1	Тема 1. Екологічне право як галузь права	6	2	2	2
2	Тема 2. Джерела екологічного права	6	-	-	6
3	Тема 3. Правові засади екологічного управління	6	-	-	6
4	Тема 4. Екологічні права та обов'язки громадян	6	-	-	6
5	Тема 5. Правове забезпечення екологічної безпеки	6	-	-	6
Разом за змістовим модулем 1		30	2	2	26
Змістовий модуль 2. Право власності на природні ресурси. Право природокористування. Охорона природних ресурсів					
6	Тема 6. Право власності на природні ресурси та комплекси. Право природокористування (загальні положення)	6	2	2	2
7	Тема 7. Правове регулювання використання та охорони земель та надр	6	-	-	6
8	Тема 8. Правове регулювання використання та охорони вод і лісів	6	-	-	6
9	Тема 9. Правове регулювання використання та охорони рослинного і тваринного світу	6	-	-	6
10	Тема 10. Правове регулювання охорони атмосферного повітря, озонового шару і клімату. Правове регулювання використання та охорони природних ресурсів континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України.	6	-	-	6
Разом за змістовим модулем 2		30	2	2	26
Змістовий модуль 3. Правова охорона довкілля при здійсненні господарської діяльності. Міжнародно-правова охорона довкілля					
11	Тема 11. Правова охорона довкілля при здійсненні господарської діяльності.	10	-	-	10
12	Тема 12. Міжнародно-правова охорона довкілля	10	-	-	10
13	Тема 13. Право охорони довкілля ЄС	10	-	-	10
Разом за змістовим модулем 4		30	-	-	30
Всього годин за дисципліну		90	4	4	82

1.3. Методи поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Екологічне право»

Поточний контроль та підсумковий семестровий контроль розраховується як сумарна кількість рейтингових балів. Максимальна сума балів, яку може отримати здобувач вищої освіти за вивчення навчальної дисципліни, складає 100 балів. За результатами поточного контролю здобувач вищої освіти може отримати максимально 60 балів, за результатами підсумкового семестрового контролю – максимально 40 балів. Поточний контроль (засвоєння окремих тем) проводиться у формі усного опитування або письмового експрес-контролю на семінарських заняттях, у формі виступів здобувачів вищої освіти при обговоренні питань на семінарських заняттях. Критеріями оцінювання знань при поточному контролі є успішність засвоєння знань та набутих навичок на лекціях та семінарських заняттях, що включає систематичність їх відвідування, здатність здобувача вищої освіти засвоювати категорійний апарат, навички узагальненого мислення, логічність та повноту викладання навчального матеріалу, навички творчо підходити до вирішення поставлених завдань, активність роботи на заняттях, рівень знань за результатами опитування на заняттях, самостійне опрацювання тем у цілому чи окремих питань.

Проміжний контроль має на меті оцінку результатів знань здобувачів вищої освіти після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни. Цей вид контролю може бути проведений у формі контрольної роботи, тестів, і оцінений відповідною сумою балів. Результати поточного та проміжного контролю реєструються в журналі викладача.

Підсумковий семестровий контроль з навчальної дисципліни є обов'язковою формою контролю навчальних досягнень здобувача вищої освіти. Він проводиться відповідно до навчального плану у вигляді диференційованого заліку в обсязі навчального матеріалу, визначеному робочою програмою дисципліни.

Здобувачі вищої освіти, які повністю виконали навчальний план і за результатами поточного контролю отримали 60 балів, можуть не складати залік і залишити набрану кількість балів, як підсумкову оцінку. У випадку, якщо здобувач вищої освіти хоче підвищити оцінку, отриману за балами, набраними протягом семестру, він складає диференційований залік.

За результатами семестру в залікову відомість виставляються оцінки поточного контролю, до яких дораховується сума балів, набраних за результатами заліку. Під час диференційованого заліку здобувачу вищої освіти пропонуються три теоретичні питання (по 13 балів за кожне з них). Питання для заліку знаходяться в пакеті документів на дисципліну.

Набрана кількість балів переводиться у семестрову оцінку відповідно до шкали оцінювання (національна та ECTS). Усі колізії, пов'язані із отриманням семестрової оцінки, вирішуються відповідно до «Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти Національного університету «Чернігівська політехніка».

Пояснення окремих методів поточного та підсумкового контролю.

Робота на семінарському занятті.

Усне опитування – включає в себе опитування здобувача вищої освіти за будь-яким питанням, винесеним на семінарське заняття (за вибором викладача), відповідь на питання інших здобувачів вищої освіти, запитання здобувача вищої освіти до інших здобувачів вищої освіти, відповідь на питання для повторення (з тем, що були вивчені раніше).

Оцінюючи відповідь, викладач керується такими критеріями, як: правильність відповідей на питання, повнота і конкретність відповіді, ступінь використання наукових і нормативних джерел, уміння пов'язати теорію з практикою, логіка і аргументованість викладу думок, культура мови.

Вирішення практичних ситуаційних завдань проводиться письмово під час семінару. Викладач викликає декілька здобувачів вищої освіти та пропонує їм для вирішення задачі, які здобувач вищої освіти повинен вирішити самостійно в письмовому вигляді, аргументуючи відповідь посиланням на нормативний акт. Для цього необхідно всебічно вивчити викладену в задачі ситуацію, дати їй правову оцінку і на підставі відповідних нормативних актів, грамотного тлумачення правових норм, що підлягають застосуванню, сформулювати правильне і обґрунтоване рішення.

Оцінюючи вирішення задачі, викладач керується такими критеріями: повнота та послідовність відповіді, правильність нормативного та наукового обґрунтування.

Письмове опитування може проводитися на семінарському занятті (10-15 хвилин). Викликаються декілька здобувачів, які повинні дати відповіді на запитання, запропоновані викладачем на його розсуд. Питання обираються в межах теми, що запропонована на дане заняття. Метою проведення письмового опитування є перевірка рівня підготовки здобувачів вищої освіти до семінарського заняття; вміння змістовно та коротко викласти окремі питання теми.

Оцінюючи письмову відповідь, викладач керується такими критеріями як правильність, повнота, чіткість, лаконічність відповіді, логіка і аргументованість викладення думок.

Контрольна робота або тестування з метою перевірки вивчення теми.

Відповідно до програми навчальної дисципліни викладач проводить письмові роботи або тестування за результатами вивчення теми. Письмова контрольна робота може включати теоретичні питання та/або практичні завдання. Питання письмової роботи охоплюють всі теми відповідного змістового модуля.

Індивідуальна робота здобувача вищої освіти полягає у написанні контрольної роботи та розміщенні її в системі Moodle. Перелік варіантів контрольної роботи розміщується в системі Moodle. Оцінювання, коментування викладачем контрольної роботи також відбувається в цій системі. Основні вимоги до написання контрольної роботи наступні: обсяг робіт - орієнтовно 8-11 сторінок, текст викладається з інтервалом 1,5 шрифтом Times New Roman кеглем 14, обов'язково наводиться список використаних джерел (міжнародні нормативні акти, нормативні акти України, підручники, наукові статті,

коментарі до законів тощо). Контрольна робота має бути актуальною на момент подання її на перевірку, розкривати актуальний стан правового регулювання відповідних суспільних відносин. Наукова література, яка використовується здобувачем вищої освіти, повинна бути датована, принаймні в більшості, останніми п'ятьма роками.

Після перевірки контрольної роботи та оприлюднення її результатів в системі Moodle здобувачам вищої освіти надається можливість не лише ознайомитись із результатами перевірки, але й за необхідності, оспорити оцінку, виставлену викладачем під час перевірки роботи.

За бажанням здобувачів вищої освіти на семінарські заняття можуть готуватися **реферати**. Реферати готуються здобувачем вищої освіти за темами, запропонованими в методичних рекомендаціях. Підготовка відповідних робіт передбачає опрацювання наукової літератури, орієнтовний перелік якої наводиться в методичних рекомендаціях, та судової практики за відповідними темами (за наявності). В рефераті висвітлюються наукові позиції за заданою темою, відповідна судова практика та їх аналіз. Основні вимоги до рефератів наступні. Обсяг реферату - орієнтовно 5-10 сторінок, текст викладається з інтервалом 1,5 шрифтом Times New Roman кеглем 14, обов'язково наводиться список використаних джерел (наукові статті, правові позиції Верховного Суду, коментарі до законів тощо). При написанні робіт важливо, щоби була повністю й усебічно розкрита тема роботи, а не досягнуто встановлений обсяг роботи. Робота має розкривати актуальний стан наукової проблеми, судової практики, має характеризувати чинне міжнародне та національне законодавство. Наукова література, яка використовується здобувачем вищої освіти, повинна бути датована, принаймні в більшості, останніми п'ятьма роками.

2. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Семінарське заняття 1. Екологічне право як галузь права

Теоретичні питання

1. Поняття та проблеми екології. Поняття екологічного права.
2. Екологічні відносини. Предмет екологічного права.
3. Методи екологічного права.
4. Система екологічного права.
5. Екологічне право як наука та навчальна дисципліна.

Завдання для індивідуальної роботи

Підготувати реферати з таких питань:

1. Концептуальні підходи до визначення екологічного права як галузі права. Етапи його становлення і розвитку.
2. Принципи екологічного права і законодавства.
3. Функції екологічного права, їх види.
4. Екологічне право – самостійна галузь права в системі права України.
5. Співвідношення екологічного права з конституційним, цивільним та іншими галузями права.
6. Проблеми науки екологічного права.

Завдання для самостійної роботи

Самостійно опрацювати такі питання:

Принципи екологічного права. Функції екологічного права. Концептуальні підходи до визначення екологічного права як галузі права. Підгалузі права як складові в системі екологічного права: земельне право, гірниче право, фауністичне право, флористичне право (в т.ч. лісове), атмосфероповітряне право, природно-заповідне право. Система екологічного права як навчальної дисципліни. Система екологічного права як еколого-правової науки.

Нормативно-правові акти

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.
3. Лісовий кодекс : Закон України від 21.01.1994 р. № 3852-ХІІ// *Відомості Верховної Ради України*. 1994. №17. Ст. 99.
4. Кодекс України про надра : Закон України від 27.07.1994 р. №132/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 36. Ст. 340.

5. Водний кодекс : Закон України від 06.06.1995 р. №213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. №24. Ст. 189.
6. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.
7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
8. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18-22. Ст. 144.
9. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
10. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №48-49. Ст. 536.
11. Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання: Закон України від 14.01.1998 р. № 15/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 22. Ст. 115.
12. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
13. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
14. Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.
15. Про рослинний світ: Закон України від 19.04.1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 198.
16. Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14.09.1999 р. № 1039-ХІV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 44. Ст. 391.
17. Гірничий закон України від 06.10.1999 р. № 1127-ХІV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 50. Ст. 433.
18. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. *Офіційний вісник України*. 2000. № 18. Ст. 442.
19. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.01.2001 р. № 2245-ІІ. *Офіційний вісник України*. 2001. № 7. Ст. 268.
20. Про нафту і газ: Закон України від 12.07.2001 р. № 2665-ІІІ *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 50. Ст. 262.
21. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 р. за № 2707-ХІІ. *Офіційний вісник України*. 2001. № 31. Ст. 1383.
22. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. №2894-ІІІ. *Офіційний вісник України*. 2002. № 2. С. 47.
23. Про Червону книгу України: Закон України від 07.02.2002 р. № 3055-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 30. Ст. 201.
24. Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них: Закон України від 06.02.2003 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 10. Ст. 430.

25. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 963-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 350.
26. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 349.
27. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. № 1862-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 45. Ст. 500.
28. Про карантин рослин: Закон України від 30.06.1993 р., у ред. від 19.01.2006 р. № 3348-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 19-20. Ст. 167.
29. Про газ (метан) вугільних родовищ: Закон України від 21.05.2009 р. № 1392-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 40. Ст. 578.
30. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 р. № 1315-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 31. Ст. 1058.
31. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 14. Ст. 96.
32. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.
33. Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 р. № 391. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. С. 91.
34. Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 32. *Офіційний вісник України*. 2020. № 59. Ст. 1853.
35. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища : роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 27.06.2001 р. №02-5/744. *Вісник господарського судочинства*. 2001. №4. С. 92.
36. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 1.
37. Справа «Гримковська проти України» (Заява №38182/03) : рішення Європейського суду з прав людини від 21.07.2011 р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 35. Ст. 1320.
38. Справа «Дземюк проти України» (Заява №42488/02) : рішення Європейського суду з прав людини від 04.09.2014 р. *Офіційний вісник України*. 2015. № 31. Ст. 917.
39. Справа «Дубецька та інші проти України» (Заява №30499/03) : рішення Європейського суду з прав людини від 10.02.2014 р. URL : https://protocol.ua/ru/jura_novit_curia_sud_znae_zakoni_tomu_mae
40. Про Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 299. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 571.

41. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років», схвалено Постановою Верховної Ради України від 14.01.2020. №457-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. №30. Ст. 211.

Список літератури

1. Анісімова Г.В. Теоретичні засади розвитку екологічного законодавства України в контексті природно-правової доктрини : монографія / Г.В. Анісімова. Харків : Право, 2019. 672 с.
2. Екологічне право : підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.] ; за ред. А.П. Гетьмана. Харків : Право, 2021. 552 с.
3. Екологічне право України : навч. посіб. / за ред. І.І. Каракаша, Т.Є. Харитонової, А.І. Черемнової. Вид. 1-ше. Одеса : Гельветика, 2018. 408 с.
4. Право довкілля (екологічне право) : навч. посіб. / за ред. П.Д. Пилипенка, В.І. Федоровича, М.Я. Ващишина та ін.. Київ : Ін Юре, 2010. 401 с.
5. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А. П. Гетьман, А. К. Соколова, Г. В. Анісімова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с.
6. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т; Т. 14: Екологічне право / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 776 с.
7. Краснова Ю.А. Право екологічної безпеки України : теоретичні аспекти : монографія / Ю.А. Краснова ; за заг. ред. В.М. Єрмоленка. Київ : НУБіП України, 2017. 589 с.
8. Міжнародне право навколишнього середовища: стан та перспективи розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Міжнародний центр космічного права. Київ: Обрії, 2010. 213 с.
9. Малишева Н.Р., Єрофеев М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків: Право, 2017. 416 с.
10. Андрейцев В. І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики: монографія. Дніпропетровськ: Нац. гірн. ун-т, 2011. 373 с.
11. Григор'єва Т.В. Правові засади використання, охорони та відтворення водних живих ресурсів: монографія. Харків: Право, 2011. 176 с.
12. Гиренко І. В. Правова охорона рослинного світу України: сучасна парадигма : монографія / за заг. ред. В. І. Семчика. Київ: НУБіП України, 2015. 398 с.
13. Тагієв С.Р. Охорона довкілля в Україні (обов'язки фізичних осіб) : монографія / С.Р. Тагієв ; за заг. ред. Н.М. Малишевої. Київ : Дакор, 2014. 191 с.
14. Туліна Е.Є. Правові засади використання рослинного світу: монографія. Харків: Право, 2017. 216 с.

15. Шеховцов В.В. Правове регулювання права приватної власності на об'єкти тваринного світу в Україні: монографія / за наук. ред. А.П. Гетьмана. Харків: Вид-во «ФІНН», 2010. 200 с.

16. V. Pashkov, O. Batyhina, M. Trotska. Legal restraints of pesticide effect on human organism and environment under international legislation. Wiadomości Lekarskie. 2016. С. 366-372.

Семінарське заняття 2. Джерела екологічного права

Теоретичні питання

1. Поняття та види джерел екологічного права.
2. Конституція України як джерело екологічного права.
3. Закони України як джерела екологічного права.
4. Підзаконні нормативно-правові акти як джерела екологічного права.
5. Міжнародні договори як джерела екологічного права.

Завдання для індивідуальної роботи

Підготувати реферати з таких питань:

1. Проблеми джерел екологічного права.
2. Місце Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» в системі джерел екологічного права.
3. Особливості підзаконних нормативно-правових актів як джерел екологічного права.
4. Судова практика в системі джерел екологічного права.
5. Поступове наближення законодавства України до права та політики ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища (ст.ст. 360-366 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС).

Завдання для самостійної роботи

Самостійно опрацювати такі питання:

Рішення Конституційного Суду України в системі джерел екологічного права України. Правове значення узагальнення судової практики. Проблеми кодифікації екологічного права (Екологічний кодекс, Кодекс законів про довкілля). Загальнополітичні міжнародні договори в системі джерел екологічного права. Євроінтеграційні процеси в екологічній галузі.

Нормативно-правові акти

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main>
2. Конвенція про охорону дикої флори і фауни 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032
3. Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями чи між міжнародними організаціями 1986 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main>

4. Конвенція про біологічне різноманіття 1992 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main>
5. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату 1992 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main>
6. Орхуська конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища 1998 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main>
7. Угода про асоціацію між Україною, з однією сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Законом України від 16.09.2014 р. №1678-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.
8. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.
10. Лісовий кодекс : Закон України від 21.01.1994 р. № 3852-XII// *Відомості Верховної Ради України*. 1994. №17. Ст. 99.
11. Кодекс України про надра : Закон України від 27.07.1994 р. №132/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 36. Ст. 340.
12. Водний кодекс : Закон України від 06.06.1995 р. №213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. №24. Ст. 189.
13. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.
14. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
15. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18-22. Ст. 144.
16. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
17. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №48-49. Ст. 536.
18. Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання: Закон України від 14.01.1998 р. № 15/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 22. Ст. 115.
19. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
20. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XI. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
21. Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.

22. Про рослинний світ: Закон України від 19.04.1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 198.
23. Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14.09.1999 р. № 1039-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 44. Ст. 391.
24. Гірничий закон України від 06.10.1999 р. № 1127-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 50. Ст. 433.
25. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. *Офіційний вісник України*. 2000. № 18. Ст. 442.
26. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.01.2001 р. № 2245-П. *Офіційний вісник України*. 2001. № 7. Ст. 268.
27. Про нафту і газ: Закон України від 12.07.2001 р. № 2665-III *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 50. Ст. 262.
28. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 р. за № 2707-XII. *Офіційний вісник України*. 2001. № 31. Ст. 1383.
29. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-III. *Офіційний вісник України*. 2002. № 2. С. 47.
30. Про Червону книгу України: Закон України від 07.02.2002 р. № 3055-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 30. Ст. 201.
31. Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них: Закон України від 06.02.2003 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 10. Ст. 430.
32. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 963-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 350.
33. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 349.
34. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. № 1862-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 45. Ст. 500.
35. Про карантин рослин: Закон України від 30.06.1993 р., у ред. від 19.01.2006 р. № 3348-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 19-20. Ст. 167.
36. Про газ (метан) вугільних родовищ: Закон України від 21.05.2009 р. № 1392-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 40. Ст. 578.
37. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 р. № 1315-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 31. Ст. 1058.
38. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 14. Ст. 96.
39. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.
40. Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 р. № 391. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. С. 91.

41. Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 32. *Офіційний вісник України*. 2020. № 59. Ст. 1853.

42. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища : роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 27.06.2001 р. №02-5/744. *Вісник господарського судочинства*. 2001. №4. С. 92.

43. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 1.

44. Справа «Гримковська проти України» (Заява №38182/03) : рішення Європейського суду з прав людини від 21.07.2011 р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 35. Ст. 1320.

45. Справа «Дземюк проти України» (Заява №42488/02) : рішення Європейського суду з прав людини від 04.09.2014 р. *Офіційний вісник України*. 2015. № 31. Ст. 917.

46. Справа «Дубецька та інші проти України» (Заява №30499/03) : рішення Європейського суду з прав людини від 10.02.2014 р. URL : https://protocol.ua/ru/jura_novit_curia_sud_znae_zakoni_tomu_mae

47. Про Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 299. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 571.

48. Концепція загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005-2025 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.09.2004 р. № 675-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-2004-p>

49. Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. Київ, 2015. URL: https://menr.gov.ua/files/docs/draft_NAS_FEB2015.pdf

50. Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7.12.2016 р. № 932-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2016-p#n8>

51. Концепція створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7.11.2018 р. № 825-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/825-2018-%D1%80>

52. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років», схвалено Постановою Верховної Ради України від 14.01.2020. №457-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. №30. Ст. 211.

Список літератури

1. Анісімова Г.В. Теоретичні засади розвитку екологічного законодавства України в контексті природно-правової доктрини : монографія / Г.В. Анісімова. Харків : Право, 2019. 672 с.

2. Екологічне право : підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.] ; за ред. А.П. Гетьмана. Харків : Право, 2021. 552 с.
3. Екологічне право України : навч. посіб. /за ред. І.І. Каракаша, Т.Є. Харитонової, А.І. Черемнової. Вид. 1-ше. Одеса : Гельветика, 2018. 408 с.
4. Право довкілля (екологічне право) : навч. посіб. / за ред. П.Д. Пилипенка, В.І. Федоровича, М.Я. Ващишина та ін.. Київ : Ін Юре, 2010. 401 с.
5. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А. П. Гетьман, А. К. Соколова, Г. В. Анісімова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с.
6. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т; Т. 14: Екологічне право / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 776 с.
7. Андрейцев В. І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики: монографія. Дніпропетровськ: Нац. гірн. ун-т, 2011. 373 с.
8. Краснова Ю.А. Право екологічної безпеки України : теоретичні аспекти : монографія / Ю.А. Краснова ; за заг. ред. В.М. Єрмоленка. Київ : НУБіП України, 2017. 589 с.
9. Міжнародне право навколишнього середовища: стан та перспективи розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Міжнародний центр космічного права. Київ: Обрії, 2010. 213 с.
10. Малишева Н.Р., Єрофеев М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків: Право, 2017. 416 с.
11. Гвоздик П.О. Щодо визначення поняття «джерела екологічного права». *Проблеми законності*. 2010. № 112. С. 47-56.
12. Гвоздик П.О. Джерела екологічного права України: монографія. Київ: Правова єдність: Алерта, 2012. 304 с.
13. Гетьман А.П. Концепція розвитку екологічного права та законодавства як передумова забезпечення національної екологічної політики. *Вісник Нац. акад. прав. наук України*. Харків, 2013. № 2 (73). С. 165-173.
14. Каракаш І.І. Конституційні вимоги щодо використання природних ресурсів та охорони довкілля. URL : <http://webcache.googleusercontent.com>
15. Каракаш І.І. Актуальні проблеми систематизації сучасного екологічного законодавства України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2018. № 80. С. 63-71.
- Марич Х. Співвідношення державної екологічної політики і екологічного законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №11. С. 187-191.
16. Панченко О.В., Проскура Т.Б. Кодифікація екологічного законодавства: світовий досвід та українські перспективи. *Молодий вчений*. 2017. № 3. С. 549-554.
17. Шемшученко Ю.С. Актуальні проблеми кодифікації національного та міжнародного екологічного права. *Право України*. 2011. № 2. С. 4-9.

Семінарське заняття 3. Правові засади екологічного управління

Теоретичні питання

1. Правові засади державної екологічної політики.
2. Поняття екологічного управління.
3. Система і компетенція органів екологічного управління.
4. Правові питання участі громадськості в екологічному управлінні.
5. Особливості правового регулювання окремих функцій екологічного управління:
  - 5.1.Просторово-територіальний устрій природних ресурсів
  - 5.2.Облік та кадастри природних ресурсів
  - 5.3.Екологічне прогнозування та планування
  - 5.4.Екологічний моніторинг
  - 5.5.Оцінка впливу на довкілля
  - 5.6.Стратегічна екологічна оцінка
  - 5.7.Екологічний контроль
  - 5.8.Екологічне інформаційне забезпечення
  - 5.9.Екологічна стандартизація та нормування
  - 5.10.Екологічне ліцензування

Завдання для індивідуальної роботи

Підготувати реферати з таких питань:

1. Реалізація державної екологічної політики в Україні: правові засади.
2. Правові засади сталого екологічного розвитку.
3. Правові основи оцінки впливу на довкілля.
4. Правове регулювання стратегічної екологічної оцінки.
5. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України як орган спеціальної компетенції в системі органів екологічного управління.

Практичні завдання

1. Голова екологічної асоціації «Джерело» звернувся до Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів з клопотанням надати відомості про концентрацію забруднюючих речовин у скидах річки Південний Буг, стан здоров'я населення, що проживає вздовж річки та вплив навколишнього природного середовища на здоров'я і стан озонового шару у верхній частині атмосфери.

Міністерство роз'яснило, що інформацію про екологічний стан в Україні воно періодично публікує в засобах масової інформації. Що ж стосується цього конкретного запиту, то цілісної систематизованої інформації у нього немає, оскільки здійснення екологічного моніторингу покладається й на інші органи центральної виконавчої влади.

Вважаючи, що Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів порушило вимоги статей 9 і 22 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», голова екологічної асоціації звернувся до

територіальної екологічної (природоохоронної) прокуратури за захистом порушених прав.

Визначити коло суспільних правовідносин. Чи є порушення вимог екологічного законодавства у діях Міністерства? Вирішити справу.

2. Громадським інспектором з охорони довкілля Чернігівської області у квітні 2021 року було проведено комплексну перевірку полігона на землях сільської ради Снов'янського району, у ході якої встановлено факти експлуатації даного об'єкта без оснащення системами захисту ґрунтових вод, вилучення й знешкодження біогазу і фільтрату. У серпні 2021 року громадським інспектором з охорони довкілля на підставі виявлених порушень природоохоронного законодавства було складено протокол про адміністративне правопорушення і припис про призупинення діяльності сміттєзвалища до приведення робочого процесу у відповідність до вимог і нормативів природоохоронного законодавства. Керівництво полігону виконувати рішення громадського інспектора з охорони довкілля відмовляється, оскільки вважає його дії незаконними.

Вирішіть справу. Визначте коло прав і обов'язків громадських інспекторів з охорони довкілля. Надайте загальну характеристику компетенції міжрегіональних територіальних органів Держекоінспекції. Визначте юридичну природу локальних нормативних актів в галузі екології.

3. Виконавчий комітет Запорізької міської ради 15 травня 2020 року прийняв рішення «Про проведення 25 червня 2020 року громадського обговорення з питань розгляду звіту ОВД нафтопереробного заводу». Після громадського обговорення 30 червня 2020 року було прийнято рішення й затверджено проект будівництва даного об'єкта. Представники Департаменту екології та природних ресурсів Запорізької ОДА подали позов до суду у зв'язку із тим, що будівництво об'єкта підвищеної небезпеки не відповідає встановленому режиму забудови території міста Запоріжжя та іншого використання земель, визначених для містобудівних потреб, а громадські інтереси не були враховані в повному обсязі при прийнятті відповідного рішення. Крім того, дозвіл на будівництво такого об'єкта надається лише після розроблення й затвердження техніко-економічного обґрунтування, яке не було проведено.

Вирішіть справу по суті. Визначте юридичні підстави та порядок проведення громадського слухання. Надайте загальну характеристику правового регулювання будівництва й експлуатації об'єкта підвищеної небезпеки.

Завдання для самостійної роботи

Самостійно опрацювати такі питання:

Державне агентство водних ресурсів України як орган спеціальної компетенції в системі органів екологічного управління. Державне агентство України з управління зоною відчуження як орган спеціальної компетенції в

системі органів екологічного управління. Державна служба геології та надр України як орган спеціальної компетенції в системі органів екологічного управління. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру як орган спеціальної компетенції в системі органів екологічного управління. Державне агентство лісових ресурсів України як орган спеціальної компетенції в системі органів екологічного управління. Державне агентство рибного господарства України як орган спеціальної компетенції в системі органів екологічного управління. Державна інспекція ядерного регулювання України як орган спеціальної компетенції в системі органів екологічного управління. Екологічна паспортизація.

Нормативно-правові акти

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.
3. Лісовий кодекс : Закон України від 21.01.1994 р. № 3852-ХІІ// *Відомості Верховної Ради України*. 1994. №17. Ст. 99.
4. Кодекс України про надра : Закон України від 27.07.1994 р. №132/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 36. Ст. 340.
5. Водний кодекс : Закон України від 06.06.1995 р. №213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. №24. Ст. 189.
6. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.
7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
8. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18-22. Ст. 144.
9. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
10. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №48-49. Ст. 536.
11. Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання: Закон України від 14.01.1998 р. № 15/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 22. Ст. 115.
12. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
13. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.

14. Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.
15. Про відходи : Закон України від 5.03.1998 р. №187/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. №36-37. Ст. 242.
16. Про рослинний світ: Закон України від 19.04.1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 198.
17. Про державне прогнозування та розроблення програм екологічного і соціального розвитку України Закон України від 23.03.2000 р. № 1602-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. №25. Ст. 195.
18. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.01.2001 р. № 2245-ІІ. *Офіційний вісник України*. 2001. № 7. Ст. 268.
19. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 р. за № 2707-ХІІ. *Офіційний вісник України*. 2001. № 31. Ст. 1383.
20. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. №2894-ІІІ. *Офіційний вісник України*. 2002. № 2. С. 47.
21. Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003 р. № 858-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 282.
22. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 963-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №39. Ст. 350.
23. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 349.
24. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. № 1862-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 45. Ст. 500.
25. Про карантин рослин: Закон України від 30.06.1993 р., у ред. від 19.01.2006 р. № 3348-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 19-20. Ст. 167.
26. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №38. Ст. 385.
27. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 7.07.2011 р. №3613-VI. *Голос України*. 2011. 6 серпня.
28. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 р. № 1315-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 31. Ст. 1058.
29. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 14. Ст. 96.
30. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 р. № 2059-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 29. Ст. 315.
31. Про стратегічну екологічну оцінку : Закон України від 20.03.2018 р. № 2354-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. №16. Ст. 138.
32. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.

33. Порядок ведення Державного водного кадастру : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 8 квітня 1996 р. №413. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-96-%D0%BF>

34. Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 р. № 391. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. С. 91.

35. Порядок створення і ведення Державного кадастру природних територій курортів : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2001 р. №562. *Офіційний вісник України*. 2001. №21. Ст. 953.

36. Порядок ведення державного обліку і кадастру рослинного світу : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2006 р. №195. *Офіційний вісник України*. 2006. №8. Ст. 452.

37. Порядок ведення Державного лісового кадастру та обліку лісів : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 20 червня 2007 р. №848. *Офіційний вісник України*. 2007. №46. Ст. 1885.

38. Положення про Державне агентство водних ресурсів України : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 393. *Офіційний вісник України*. 2014. № 71. Ст. 1995.

39. Положення про Державне агентство лісових ресурсів України : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2014 р. №521. *Офіційний вісник України*. 2014. № 82. Ст. 2333.

40. Положення про Державне агентство України з управління зоною відчуження : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. №564. *Офіційний вісник України*. 2014. № 86. Ст. 2434.

41. Положення про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 р. №15. *Офіційний вісник України*. 2015. №7. Ст. 164.

42. Положення про Державну службу геології та надр України : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. №1174. *Офіційний вісник України*. 2016. №3. Ст. 192.

43. Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 32. *Офіційний вісник України*. 2020. № 59. Ст. 1853.

44. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища : роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 27.06.2001 р. №02-5/744. *Вісник господарського судочинства*. 2001. №4. С. 92.

45. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 1.

46. Про Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 299. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 571.

47. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років»,

схвалено Постановою Верховної Ради України від 14.01.2020. №457-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. №30. Ст. 211.

Список літератури

1. Екологічне право : підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.] ; за ред. А.П. Гетьмана. Харків : Право, 2021. 552 с.
2. Екологічне право України : навч. посіб. /за ред. І.І. Каракаша, Т.Є. Харитонової, А.І. Черемнової. Вид. 1-ше. Одеса : Гельветика, 2018. 408 с.
3. Право довкілля (екологічне право) : навч. посіб. / за ред. П.Д. Пилипенка, В.І. Федоровича, М.Я. Ващишина та ін.. Київ : Ін Юре, 2010. 401 с.
4. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А. П. Гетьман, А. К. Соколова, Г. В. Анісімова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с.
5. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т; Т. 14: Екологічне право / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова), А.П. Гетьман (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 776 с.
6. Малишева Н.Р., Єрофеев М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків: Право, 2017. 416 с.
7. Андрейцев В. І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики: монографія. Дніпропетровськ: Нац. гірн. ун-т, 2011. 373 с.
8. Бігун Т., Полтавець Ф., Туліна Е. Екологічний аудит в Україні: шляхи вирішення деяких проблем. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №11. С. 92-97.
9. Краснова М.В. Екологічне управління: науково-методологічні та правові питання. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. Юридичні науки – Київ, (2)103/2016. С. 9-14.
10. Краснова М. В. Правовые основы участия общественности в процессе принятия экологически значимых решений // Управление устойчивым развитием в условиях переходной экономики: монография: 2-е изд., перераб. и доп. / ред. М. Шмидт, Б. Хансманн, Д.А. Палехов, Г.Г. Пивняк, Ю.С. Шемшученко, А.Ф. Павленко, А.Г. Шапарь, В.Я. Швець, Л.Л. Палехова. Днепропетровск – Коттбус: НГУ-БТУ, 2016. 433 с.
11. Краснова М. В. Правові основи сучасної екологічної політики України: науково-методологічні питання. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. Юридичні науки – Київ, (1)102/2016. С. 9-13.
12. Правдюк А.Л. Механізм правового регулювання державного екологічного контролю. URL : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q>
13. Чумаченко І.Є. Правові засади екологічного управління за участю громадськості. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 1 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 547-550.

14. Юрескул В.О. Щодо видів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 1 / відп. ред. М. В. Афанасьєва. - Одеса : Юридична література, 2016. С. 555-557.

Семінарське заняття 4. Екологічні права та обов'язки громадян

Теоретичні питання

1. Загальна характеристика екологічних прав громадян.
2. Право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля.
3. Право громадян на одержання екологічної інформації.
4. Екологічні обов'язки громадян.
5. Конституційно-правові гарантії екологічних прав і свобод людини і громадянина.

Завдання для індивідуальної роботи

Підготувати реферати з таких питань:

1. Право громадян на участь у розробці й проведенні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального й комплексного використання природних ресурсів.
2. Сучасні підходи до реалізації права на одержання екологічної освіти.
3. Юридичний механізм реалізації й захисту екологічних прав громадян.
4. Правові засади обмеження екологічних прав громадян.
5. Особливості захисту екологічних прав громадян Європейським судом з прав людини.
6. Екологічні обов'язки громадян у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій природного й техногенного характеру.

Практичні завдання

1. Степанов К.Ю. звернувся до Одеського районного суду з позовом до ТОВ «Азов-Світ» (далі – Відповідач), яке обмежило доступ громадян до пляжу Н-ського водосховища, про усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою загального користування шляхом відновлення її стану для безкоштовного й вільного задоволення потреб громадян, а саме демонтажу бетонної огорожі.

Позовні вимоги обґрунтовуються тим, що Відповідач своїми діями порушує конституційні засади користування природними об'єктами (ч. 2 ст. 13 Конституції України); правовий режим використання й охорони водних об'єктів і земель водного фонду.

Вирішіть справу. Визначте, які екологічні права порушені. Охарактеризуйте види юридичної відповідальності.

2. У процесі проведення контролю за охороною навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки державний

інспектор з охорони навколишнього природного середовища виявив факти порушення екологічних вимог фермером Жуковим Г.К. Так, господарські споруди, які він зводить, розміщені всього за десять метрів від урізу води рибогосподарського ставку сусіднього кооперативу, з яких неочищені стоки прямо скидаються в зазначену водойму, мінеральні добрива зберігаються в зоні житлової забудови без спеціальних пристроїв схову. Крім того встановлено, що зведені житлові будинки і приміщення трьох ферм не мають відповідної проектною документації та екологічного обґрунтування. Разом з тим встановлено, що сільська рада проігнорувала пропозицію групи громадян про проведення громадської екологічної експертизи зазначених об'єктів.

Вважаючи фермера Жукова Г.К. винним у невиконанні своїх обов'язків у галузі екології, державний інспектор виніс постанову про заборону діяльності, яка несумісна з вимогами охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки, та наклав на нього адміністративний штраф у розмірі 10 тис. гривень.

Дати характеристику суспільних правовідносин, які мають місце. Чи можна визнати Жукова Г.К. винним у невиконанні обов'язків у галузі екологічної безпеки? Вирішити справу.

Завдання для самостійної роботи

Самостійно опрацювати такі питання:

Право громадян на відшкодування шкоди, заподіяної порушенням права на безпечне довкілля. Розрахунок екологічної шкоди. Особливості оформлення запитів на отримання екологічної інформації. Майнові та немайнові екологічні обов'язки. Форми захисту екологічних прав громадян. Способи захисту екологічних прав громадян.

Нормативно-правові акти

1. Орхуська конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища 1998 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main>

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.

4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.

5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

6. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.

7. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
8. Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.
9. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. №393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
10. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.
11. Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання: Закон України від 14.01.1998 р. № 15/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 22. Ст. 115.
12. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.01.2001 р. № 2245-ІІ. *Офіційний вісник України*. 2001. № 7. Ст. 268.
13. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 р. за № 2707-ХІІ. *Офіційний вісник України*. 2001. № 31. Ст. 1383.
14. Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення: Закон України від 10.01.2002 р. № 2918-ІІІ. *Офіційний вісник України*. 2002. № 6. Ст. 223.
15. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №32. Ст. 314.
16. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 р. № 2059-VІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 29. Ст. 315.
17. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.
18. Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 р. № 391. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. С. 91.
19. Про інформування громадськості з питань, що стосуються довкілля : Постанова Верховної Ради України від 4 листопада 2004 р. №2169-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. №2. Ст. 72.
20. Порядок проведення громадських слухань у процесі оцінки впливу на довкілля : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. №989. *Офіційний вісник України*. 2018. №2. Ст. 54.
21. Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 32. *Офіційний вісник України*. 2020. № 59. Ст. 1853.
22. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища : роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 27.06.2001 р. №02-5/744. *Вісник господарського судочинства*. 2001. №4. С. 92.

23. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 1.

24. Справа «Гримковська проти України» (Заява №38182/03) : рішення Європейського суду з прав людини від 21.07.2011 р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 35. Ст. 1320.

25. Справа «Дземюк проти України» (Заява №42488/02) : рішення Європейського суду з прав людини від 04.09.2014 р. *Офіційний вісник України*. 2015. № 31. Ст. 917.

26. Справа «Дубецька та інші проти України» (Заява №30499/03) : рішення Європейського суду з прав людини від 10.02.2014 р. URL : https://protocol.ua/ru/jura_novit_curia_sud_znae_zakoni_tomu_mae

27. Про Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 299. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 571.

Список літератури

1. Екологічне право : підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.] ; за ред. А.П. Гетьмана. Харків : Право, 2021. 552 с.

2. Екологічне право України : навч. посіб. / за ред. І.І. Каракаша, Т.Є. Харитонові, А.І. Черемної. Вид. 1-ше. Одеса : Гельветика, 2018. 408 с.

3. Право довкілля (екологічне право) : навч. посіб. / за ред. П.Д. Пилипенка, В.І. Федоровича, М.Я. Ващишина та ін.. Київ : Ін Юре, 2010. 401 с.

4. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А. П. Гетьман, А. К. Соколова, Г. В. Анісімова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с.

5. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т; Т. 14: Екологічне право / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова), А.П. Гетьман (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 776 с.

6. Малишева Н.Р., Єрофеев М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків: Право, 2017. 416 с.

7. Анісімова Г. В. Деякі особливості кореляції екологічних природних прав та обов'язків. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2012. № 1034: Серія «Право». С. 269-273.

8. Анісімова Г. В. Здійснення громадянами екологічних прав: автореф. дис. канд. юрид. наук. Харків, 1996. 24 с.

9. Анисимова А. В. Корреляция экологических прав и обязанностей: естественно-правовые подходы. *«Leges si Vita» («Закон и жизнь»)*. 2015. апріліе. № 9/2 (273). С. 40-46.

10. Бабіч А. Практика Європейського Суду з прав людини у сфері забезпечення екологічних прав громадян. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №11. С. 161-165.

11. Васильченко О. Право кожного на безпечне навколишнє середовище:

відголоски для тимчасово окупованих територій України. *Национальный юридический журнал: теория и практика. National law journal: theory and practice.* 2018 (December). P. 29-31.

12. Гетьман А. П., Костицький В. В. Становлення та розвиток інституту екологічних прав людини у законодавстві України. *Право України.* 2012. С. 180-202.

13. Гетьман А. П. Костицький В. В. Екологічні права людини в національній і міжнародній правовій доктрині. *Проблеми законності.* 2013. Вип. 124. С. 68–80.

14. Тагієв С.Р. Охорона довкілля в Україні (обов'язки фізичних осіб) : монографія / С.Р. Тагієв ; за заг. ред. Н.М. Малишевої. Київ : Дакор, 2014. 191 с.

Семінарське заняття 5. Правове забезпечення екологічної безпеки

Теоретичні питання

1. Поняття, суб'єкти та об'єкти екологічної безпеки.
2. Види екологічної безпеки.
3. Заходи щодо забезпечення вимог екологічної безпеки.
4. Поняття надзвичайних екологічних ситуацій, їх ознаки та класифікація.
5. Поняття та правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій.

Завдання для індивідуальної роботи

Підготувати реферати з таких питань:

1. Особливості правового режиму зон радіоактивно забруднених територій.
2. Правовий статус і соціальний захист громадян, постраждалих від надзвичайних екологічних ситуацій.
3. Правові засади забезпечення біологічної безпеки.
4. Правові засади забезпечення вимог екологічної безпеки при поводженні з побутовими відходами.
5. Правове забезпечення вимог екологічної безпеки в паливно-енергетичному комплексі.

Практичні завдання

1. З метою ввезення в Україну для використання пакувальних матеріалів хімічних речовин до державного управління екологічної безпеки області, що здійснює екологічний контроль у пунктах пропуску через державний кордон, звернувся керівник фірми «Оксоль».

У клопотанні фірми зазначалось, що вона здійснює перевезення та надає посередницькі послуги різним підприємницьким структурам щодо забезпечення їх зазначеними відходами, які частково використовуються як вторинна сировина для виготовлення полімерних виробів та засобів побутового вжитку. Фірма спроможна компенсувати не тільки послуги, що стосуються надання відповідного дозволу щодо перевезення зазначених матеріалів, а й

надати добродійну допомогу для облаштування лабораторії, яка зводиться у пункті перетинання державного кордону з метою проведення експрес-аналізів та спеціалізованих експертиз.

У видачі дозволу на ввезення зазначених матеріалів було відмовлено через відсутність згоди між органами Міністерства охорони здоров'я та Міністерства внутрішніх справ. Вважаючи, що ця відмова незаконна, керівник фірми звернувся із скаргою до суду.

Окреслити коло суспільних правовідносин. Чи є підстави для надання фірмі дозволу? Вирішити справу.

2. На територію України з Польщі від компанії InterTrading на замовлення ПрАТ «Укрзоопром» (далі – ПрАТ) згідно з контрактом було ввезено товар «продукт для годівлі тварин: Комбімілк-1». Усі дії щодо розмитнення товару здійснювала уповноважена особа ПрАТ. У продукті за результатами випробувань, проведених ДП «Укрметртестстандарт», виявлено вміст генетично модифікованої ДНК сої більше 10%, який при-ховано від митного контролю. За інформацією Головного управління Державної служби з питань безпечності харчових продуктів та захисту прав споживачів у Львівській області, продукт не включено до державного реєстру ГМО джерел кормів, кормових добавок і ветеринарних препаратів, які містять такі організми або отримані з їх використанням. Львівська мит-ниця ДФС заборонила ввіз товару на територію України.

ПрАТ звернувся до суду з позовом про оскарження дій Львівської митниці ДФС, оскільки вважає, що не несе відповідальності за порушення митних правил підприємством, тому що оформленням документів займалася уповноважена особа ПрАТ.

Дайте правову оцінку ситуації. Розкрийте правові засади забезпечення вимог екобезпеки при поводженні з ГМО. Встановіть порядок ввезення продукції, виробленої із застосуванням ГМО, на територію України. Охарактеризуйте процедуру надання дозволу на ввезення цієї продукції. З'ясуйте особливості державної реєстрації продукції, що містить ГМО. Чи підлягає позов задоволенню? Визначте види юридичної відповідальності винних осіб.

3. Громадянка Чижиченко Д.В., яка мешкає неподалік від зони безумовного (обов'язкового) відчуження, систематично збирала гриби та ягоди у цій зоні. Реалізацію цієї продукції вона здійснювала в громадському місці м. Київ, не пристосованому для торгівлі харчовими продуктами, під час якої й була затримана поліцією. Вилучені ягоди та гриби були направлені до Державної інспекції з питань захисту прав споживачів у м. Київ для проведення відповідних досліджень, за результатами яких встановлено факт перевищення допустимого рівня радіоактивного забруднення продукції.

Дайте правову оцінку ситуації. Охарактеризуйте категорії зон радіоактивно забруднених територій. Який порядок заготівлі і вивезення грибів, ягід та інших продуктів побічного лісокористування в цих зонах? До

компетенції яких державних органів належить нагляд за дотриманням вимог санітарного законодавства, безпеки харчових продуктів і захисту прав споживачів? Визначте вимоги законодавства щодо якості й правил продажу продуктів харчування. Яку юридичну відповідальність буде нести громадянка Чижиченко Д.В.?

Завдання для самостійної роботи

Самостійно опрацювати такі питання:

Правове забезпечення ризику в галузі екологічних правовідносин. Джерела екологічного ризику. Недотримання екологічних нормативів, вимог і правил як правопорушення у галузі забезпечення екологічної безпеки. Види юридичної відповідальності за правопорушення у галузі забезпечення екологічної безпеки. Класифікація надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями. Особливості розрахунків збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру. Правові засади захисту населення й територій у разі загрози і виникнення надзвичайної екологічної ситуації.

Нормативно-правові акти

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
3. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34-35. Ст. 458.
4. Про правовий режим територій, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27.02.1991 р. № 791а-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 16. Ст. 198.
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
6. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 р. за № 2707-XII. *Офіційний вісник України*. 2001. № 31. Ст. 1383.
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XI. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
8. Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.
9. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 12. Ст. 81.

10. Про поводження з радіоактивними відходами: Закон України від 30.06.1995 р. № 255/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 27. Ст. 199.

11. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР. *Офіційний вісник України*. 1998. № 3. Ст. 75.

12. Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання: Закон України від 14.01.1998 р. № 15/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 22. Ст. 115.

13. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III. *Офіційний вісник України*. 2000. № 15. Ст. 588.

14. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13.07.2000 р. № 1908-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 42. Ст. 348.

15. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.01.2001 р. № 2245-II. *Офіційний вісник України*. 2001. № 7. Ст. 268.

16. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 963-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 350.

17. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 349.

18. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. № 1862-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 45. Ст. 500.

19. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31.05.2007 р. № 1103-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 35. Ст. 484.

20. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 р. № 1315-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 31. Ст. 1058.

21. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 14. Ст. 96.

22. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.

23. Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 р. № 391. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. С. 91.

24. Методика оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. №175. *Офіційний вісник України*. 2002. №8. Ст. 356.

25. Порядок класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 р. №368. *Офіційний вісник України*. 2004. №12. Ст. 740.

26. Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 32. *Офіційний вісник України*. 2020. № 59. Ст. 1853.

27. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища : роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 27.06.2001 р. №02-5/744. *Вісник господарського судочинства*. 2001. №4. С. 92.

28. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 1.

29. Справа «Гримковська проти України» (Заява №38182/03) : рішення Європейського суду з прав людини від 21.07.2011 р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 35. Ст. 1320.

30. Справа «Дземюк проти України» (Заява №42488/02) : рішення Європейського суду з прав людини від 04.09.2014 р. *Офіційний вісник України*. 2015. № 31. Ст. 917.

31. Справа «Дубецька та інші проти України» (Заява №30499/03) : рішення Європейського суду з прав людини від 10.02.2014 р. URL : <https://protocol.ua/ru/jura novit curia sud znae zakoni tomu mae>

32. Про Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 299. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 571.

Список літератури

1. Анісімова Г.В. Теоретичні засади розвитку екологічного законодавства України в контексті природно-правової доктрини : монографія / Г.В. Анісімова. Харків : Право, 2019. 672 с.

2. Екологічне право : підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.] ; за ред. А.П. Гетьмана. Харків : Право, 2021. 552 с.

3. Екологічне право України : навч. посіб. /за ред. І.І. Каракаша, Т.Є. Харитонової, А.І. Черемнової. Вид. 1-ше. Одеса : Гельветика, 2018. 408 с.

4. Право довкілля (екологічне право) : навч. посіб. / за ред. П.Д. Пилипенка, В.І. Федоровича, М.Я. Ващишина та ін.. Київ : Ін Юре, 2010. 401 с.

5. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А. П. Гетьман, А. К. Соколова, Г. В. Анісімова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с.

6. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т; Т. 14: Екологічне право / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 776 с.

7. Малишева Н.Р., Єрофеев М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків: Право, 2017. 416 с.

8. Краснова Ю.А. Право екологічної безпеки України : теоретичні аспекти : монографія / Ю.А. Краснова ; за заг. ред. В.М. Єрмоленка. Київ : НУБіП України, 2017. 589 с.

9. Краснова Ю. А. Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки в галузі цивільної авіації України: монографія. Київ: ВПЦ «Київ. ун-т», 2011. 188 с.

10. Брусакова О.В. Правове регулювання екологічної безпеки в Україні: деякі аспекти. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. №6. Том 2. С. 57-59.

11. Даценко Л.Є. Правові аспекти біологічної безпеки при поводженні з генетично-модифікованими організмами. *Екологічна безпека*. 2008. № 3-4. С. 110-115.

12. Комарницький, В. М.Правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій в Україні [монограф.] / В. М. Комарницький ; МВС України, Луган. акад. внутр. Справ МВС імені 10-річчя незалежності України. Луганськ : РВВ ЛАВС, 2002. 152 с.

13. Романко С.М. Екологічна безпека довкілля та людини: поняття, критерії та окремі превентивні заходи забезпечення. *Екологічне право України*. 2014. № 1. С. 49-54.

14. Шараєвська Т.А. Поняття та юридичні ознаки надзвичайної екологічної ситуації. URL : <http://webcache.googleusercontent.com/>

Семінарське заняття 6. Право власності на природні ресурси та комплекси. Право природокористування (загальні положення)

Теоретичні питання

1. Загальна характеристика права власності на природні ресурси та комплекси.
2. Право державної власності на природні ресурси та комплекси.
3. Право комунальної власності на природні ресурси та комплекси.
4. Право приватної власності на природні ресурси та комплекси.
5. Поняття та види права природокористування.
6. Право загального природокористування.
7. Право спеціального природокористування.

Завдання для індивідуальної роботи

Підготувати реферати з таких питань:

1. Підстави й порядок виникнення права власності на природні ресурси і комплекси.
2. Підстави припинення права власності на природні ресурси і комплекси.
3. Права й обов'язки власників природних ресурсів.
4. Правові види природокористування; їх класифікація за об'єктами і суб'єктами, терміном, платністю й безоплатністю користування та іншими ознаками.

5. Співвідношення права оренди природних ресурсів, суперфіцію й емфітевзису.

Практичні завдання

1. Працівники екологічної інспекції з охорони Чорного моря затримали групу осіб на рибальському сейнері, які без відповідного дозволу виловлювали рибні ресурси за межами територіальних вод.

Поставлені вимоги щодо відшкодування збитків, заподіяних власності держави незаконним виловом рибних ресурсів у виключній (морській) економічній зоні, вони не визнали, посилаючись на те, що їх діяльність здійснювалася за межами територіальних вод, а отже у зоні вільного мореплавства. І, звісно, тут можна здійснювати будь-яку діяльність, що не суперечить принципу міжнародного морського права на вільне використання об'єктів («загальної спадщини людства»).

Вважаючи таке пояснення необґрунтованим, екологічна інспекція з охорони Чорного моря звернулася з позовом до суду.

Визначити коло суспільних правовідносин. Чи підлягає позов задоволенню? Вирішити справу.

2. Громадянин Мамедов звернувся до селищної ради з проханням передати йому у власність деградовану земельну ділянку площею 3 гектари, розташовану поруч із його житловим будинком у межах селища, для створення приватного лісу. Селищна рада відмовила йому, посилаючись на те, що Мамедов є іноземцем, а ліси, які знаходяться в межах території України, – це об'єкти права власності Українського народу. Мамедов не погодився з відмовою ради і подав позов до суду.

Чи законне рішення селищної ради? Чи зміниться рішення селищної ради, якщо Мамедов набуде громадянства України? Визначте підстави й порядок виникнення права власності на природні ресурси. Який порядок і особливості оскарження відповідних рішень органів місцевого самоврядування?

3. Райдержадміністрація прийняла рішення про безкоштовне надання у власність районному центру дитячої та юнацької творчості безхазяйної колекції тварин, у тому числі декількох, занесених до Червоної книги України, з метою створення зоокуточку. Державна екологічна інспекція оскаржила це рішення у суді, оскільки вважає, що об'єкти Червоної книги України надаються у власність тільки з дозволу центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Чи можна вважати законними дії райдержадміністрації? Чи підлягає вимога екологічної інспекції задоволенню? Які підстави і порядок виникнення й припинення права власності на об'єкти тваринного світу?

Завдання для самостійної роботи

Самостійно опрацювати такі питання:

Охорона права власності на природні ресурси та комплекси. Адміністративна відповідальність за порушення права власності на природні ресурси та комплекси. Цивільно-правова відповідальність за порушення права власності на природні ресурси та комплекси. Гарантії права власності на природні ресурси та комплекси. Правові засади використання природних ресурсів на умовах оренди. Захист прав природокористувачів.

Нормативно-правові акти

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.
3. Лісовий кодекс : Закон України від 21.01.1994 р. № 3852-ХІІ// *Відомості Верховної Ради України*. 1994. №17. Ст. 99.
4. Кодекс України про надра : Закон України від 27.07.1994 р. №132/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 36. Ст. 340.
5. Водний кодекс : Закон України від 06.06.1995 р. №213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. №24. Ст. 189.
6. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.
7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
8. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18-22. Ст. 144.
9. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
10. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №48-49. Ст. 536.
11. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
12. Про рослинний світ: Закон України від 19.04.1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 198.
13. Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14.09.1999 р. № 1039-ХІV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 44. Ст. 391.
14. Гірничий закон України від 06.10.1999 р. № 1127-ХІV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 50. Ст. 433.
15. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. *Офіційний вісник України*. 2000. № 18. Ст. 442.
16. Про нафту і газ: Закон України від 12.07.2001 р. № 2665-ІІІ *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 50. Ст. 262.

17. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. №2894-III. *Офіційний вісник України*. 2002. № 2. С. 47.
18. Про Червону книгу України: Закон України від 07.02.2002 р. № 3055-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 30. Ст. 201.
19. Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них: Закон України від 06.02.2003 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 10. Ст. 430.
20. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 963-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 350.
21. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 р. №3447-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 27. Ст. 230.
22. Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності: Закон України від 19.05.2011 р. № 3392-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 47. С. 2002. Ст. 532.
23. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.
24. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища : роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 27.06.2001 р. №02-5/744. *Вісник господарського судочинства*. 2001. №4. С. 92.
25. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. №1.
26. Про затвердження Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах: затв. наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 30.09.2010 № 429. *Офіційний вісник України*. 2011. №2. Ст. 128.

Список літератури

1. Екологічне право : підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.] ; за ред. А.П. Гетьмана. Харків : Право, 2021. 552 с.
2. Екологічне право України : навч. посіб. /за ред. І.І. Каракаша, Т.Є. Харитонової, А.І. Черемної. Вид. 1-ше. Одеса : Гельветика, 2018. 408 с.
3. Право довкілля (екологічне право) : навч. посіб. / за ред. П.Д. Пилипенка, В.І. Федоровича, М.Я. Ващишина та ін.. Київ : Ін Юре, 2010. 401 с.
4. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А. П. Гетьман, А. К. Соколова, Г. В. Анісімова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с.
5. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т; Т. 14: Екологічне право / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова), А.П. Гетьман (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 776 с.
6. Малишева Н.Р., Єрофеев М.І. Науково-практичний коментар до

Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків: Право, 2017. 416 с.

7. Киреєва І.В. Припинення прав громадян України щодо використання природних об'єктів: підстави та порядок: монографія. Харків: Вид-во «ФІНН», 2009. 160 с.

8. Кобецька Н.Р. Система документів дозвільного характеру у сфері використання природних ресурсів. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2013. Вип. 33. С. 187-199.

9. Кобецька Н.Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.

10. Краснова М.В. Договори в екологічному праві України: навч. посіб. Київ: Алерта, 2012. 216 с.

11. Черкашина М.К. Юридичні гарантії права природокористування: монографія / за ред. А.П. Гетьмана. Харків: ФІНН, 2010. 176 с.

12. Щербина О.М. Історія становлення та розвитку права природокористування в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 7. С. 105-116.

Семінарське заняття 7. Правове регулювання використання та охорони земель та надр

Теоретичні питання

1. Земля як об'єкт еколого-правових відносин.
2. Правові основи землекористування в Україні.
3. Охорона земель та ґрунтів.
4. Державний фонд надр як об'єкт правової охорони та використання.
5. Правове регулювання використання надр.
6. Дозволи на використання надр.
7. Правове регулювання основних видів використання надр.

Завдання для індивідуальної роботи

Підготувати реферати з таких питань:

1. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону та використання надр.
2. Правові основи захисту земель від водної та вітрової ерозії в Україні.
3. Правові засади рекультивациі порушених земель в Україні.
4. Використання техногенно забруднених земель: теоретико-правові аспекти.
5. Правові основи захисту земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення.

Практичні завдання

1. Державна екологічна інспекція в Чернівецькій області звернулася до суду з позовом до громадянина Романенка про стягнення шкоди, заподіяної

внаслідок незаконного видобування гравійно-піщаної сировини, мотивуючи свої вимоги тим, що при обстеженні земель водного фонду (берег річки) встановлено факт самовільного видобування піщано-гравійної сировини громадянином Романенком, який він здійснював на автомобілі марки «Камаз» на землях водного фонду р. Тростина, загальною кількістю 4 м. куб.

Фахівцями Державної екологічної інспекції визначено, що через незаконне надкористування, зокрема, неконтрольоване вилучення гравійно-піщаної суміші з русла водного об'єкта, існує небезпека настання негативних екологічних наслідків, що можуть завдати значної шкоди довкіллю, а тому просив позов задовольнити.

Вирішіть справу. Визначте загальні принципи надкористування. Вкажіть види права надкористування та підстави його виникнення.

2. За позовом громадянина Кравченка до сільської ради господарським судом була розглянута справа про відшкодування майнової та моральної шкоди. Представник позивача в судовому засіданні зазначив, що у листопаді 2020 р. сільська рада дозволила будівництво хімічного заводу на території села, після введення якого в експлуатацію хімічні викиди з нього призвели до псування сільськогосподарських земель, що перебували у приватній власності мешканців села, у зв'язку із чим використання земель за цільовим призначенням стало неможливим.

Вирішіть справу. Охарактеризуйте поняття «деградація земель», «псування земель», «забруднення земель». Визначте особливості цивільно-правової відповідальності за псування земель.

Завдання для самостійної роботи

Самостійно опрацювати такі питання:

Земля як об'єкт еколого-правових відносин. Пріоритетність земель сільськогосподарського призначення. Правова охорона земель та ґрунтів. Збереження земель. Відтворення земель. Поліпшення земель. Обґрунтування та забезпечення досягнення раціонального землекористування. Захист сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників від необґрунтованого їх вилучення для інших потреб. Захист земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення. Захист земель від забруднення відходами виробництва, хімічними та радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів. Збереження природних водно-болотних угідь. Попередження погіршення естетичного стану та екологічної ролі антропогенних ландшафтів. Консервація деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь. Юридична відповідальність за порушення земельного законодавства.

Нормативно-правові акти

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.
3. Лісовий кодекс : Закон України від 21.01.1994 р. № 3852-ХІІ// *Відомості Верховної Ради України*. 1994. №17. Ст. 99.
4. Кодекс України про надра : Закон України від 27.07.1994 р. №132/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 36. Ст. 340.
5. Водний кодекс : Закон України від 06.06.1995 р. №213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. №24. Ст. 189.
6. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.
7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
8. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18-22. Ст. 144.
9. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
10. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
11. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними: Закон України від 18.11.1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 9. Ст. 34.
12. Про видобування і переробку уранових руд: Закон України від 19.11.1997 р. №645/97-ВР *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 11. Ст. 39.
13. Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14.09.1999 р. № 1039-ХІV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 44. Ст. 391.
14. Гірничий закон України від 06.10.1999 р. № 1127-ХІV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 50. Ст. 433.
15. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.01.2001 р. № 2245-ІІ. *Офіційний вісник України*. 2001. № 7. Ст. 268.
16. Про нафту і газ: Закон України від 12.07.2001 р. № 2665-ІІІ *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 50. Ст. 262.
17. Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003 р. № 858-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 282.
18. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 963-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 350.
19. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 349.
20. Про газ (метан) вугільних родовищ: Закон України від 21.05.2009 р. № 1392-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 40. Ст. 578.

21. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.

22. Порядок проведення аукціонів з продажу спеціальних дозволів на користування надрами : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2020 р. №993. *Офіційний вісник України*. 2020. №88. Ст. 2825.

23. Порядок надання спеціальних дозволів на користування надрами : затв. Постановою Кабінету Міністрів України в ред. від 19 лютого 2020 р. №124. *Офіційний вісник України*. 2011. №45. Ст. 1832.

24. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища : роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 27.06.2001 р. №02-5/744. *Вісник господарського судочинства*. 2001. №4. С. 92.

25. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 1.

Список літератури

1. Екологічне право : підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.] ; за ред. А.П. Гетьмана. Харків : Право, 2021. 552 с.

2. Екологічне право України : навч. посіб. /за ред. І.І. Каракаша, Т.Є. Харитонової, А.І. Черемної. Вид. 1-ше. Одеса : Гельветика, 2018. 408 с.

3. Право довкілля (екологічне право) : навч. посіб. / за ред. П.Д. Пилипенка, В.І. Федоровича, М.Я. Ващишина та ін.. Київ : Ін Юре, 2010. 401 с.

4. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А. П. Гетьман, А. К. Соколова, Г. В. Анісімова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с.

5. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т; Т. 14: Екологічне право / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова), А.П. Гетьман (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 776 с.

6. Науково-практичний коментар Кодексу України про надра / Г.І. Балюк, А.П. Гетьман, Н.Р. Малишева [та ін.]; за ред. Г.І. Балюк. Київ: Юрінком Інтер 2012. 328 с.

7. Грицан О.А. Правові засади екологічного контролю за використанням та охороною надр: монографія. Івано-Франківськ: Симфонія Форте, 2017. 176 с.

8. Кірін Р.С., Хоменко В.Л. Геологічне право: навч. посібник. Донецьк: НГУ, 2015. 198 с.

9. Кулинич П.Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: монографія. Київ: Логос, 2011. 688 с.

10. Малишева Н.Р., Єрофеев М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків: Право, 2017. 416 с.

11. Оверковська Т. Еколого-правові засади охорони ґрунтів.

Підприємництво, господарство і право. 2020. №11. С. 98-105.

12. Олійник О.М. Правове регулювання охорони надр за законодавством України (окремі аспекти): монографія. Хмельницький: Поліграфіст, 2011. 140 с.

13. Попова А. О. Правова охорона земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Одеса, 2018. 20 с.

14. Разметаєв С., Біловус Р. Механізм правового регулювання порядку здійснення загального користування надрами. *Підприємництво, господарство і право.* 2017. №6. С. 88-90.

15. Хомінець С.В. Правове забезпечення підвищення родючості ґрунтів: монографія / під заг. ред. М.В. Шульги. Харків, 2015. 169 с.

Семінарське заняття 8. Правове регулювання використання та охорони вод і лісів

Теоретичні питання

1. Води як об'єкт правової охорони та використання.
2. Правове регулювання використання вод.
3. Правові заходи щодо охорони вод.
4. Ліс як об'єкт права використання, відтворення та охорони.
5. Правове регулювання використання лісових ресурсів.
6. Правові заходи щодо відтворення, охорони та захисту лісів.

Завдання для індивідуальної роботи

Підготувати реферати з таких питань:

1. Юридична відповідальність за порушення лісового законодавства.
2. Підстави виникнення та припинення користування лісами.
3. Правовий режим оренди водних об'єктів.
4. Юридична відповідальність за порушення водного законодавства.
5. Правове регулювання скидання зворотних вод у водні об'єкти.

Практичні завдання

1. При спорудженні водозабірної свердловини на землях сільськогосподарського підприємства виявлені запаси питної води, яка має цілющі властивості. Сільськогосподарське підприємство пробурило в цьому водоносному місці дві свердловини й організувало подання мінеральної води на свій консервний завод для технічних потреб. Районна рада заборонила використання мінеральної води, але підприємство оскаржило це рішення в суді, вказуючи, що згідно з чинним законодавством (ст. 90 ЗК України) воно має право використовувати не тільки землю, а й підземні води, які знаходяться на його території.

Дайте висновок по справі. Охарактеризуйте підстави й порядок виникнення спеціального права водокористування.

2. За вказівкою капітана іноземного танкера, який знаходився в територіальних водах України, було скинуто у море 350 т забруднюючих речовин, щоб завчасно підготувати резервуари до прийому нафти і скоротити час перебування в порту. Це скидання не було зареєстроване в судових документах. Прибувши в порт, капітан судна відмовився пред'явити посадовим особам порту документи з обліку операцій із речовинами, які є шкідливими для водних біоресурсів та здоров'я людини.

Чи правомірні дії капітана танкера? Які органи можуть перевіряти правильність реєстрації операцій з речовинами, що є шкідливими для водних біоресурсів та здоров'я людини, і притягати до відповідальності? Назвіть основні заходи з охорони водних об'єктів від забруднення, засмічення і вичерпання.

3. Для ведення фермерського господарства громадянину Степчуку була надана у власність земельна ділянка розміром 25 га, до складу якої увійшла земельна лісова ділянка розміром 10 га. Після виділення ділянки в натурі Степчук заборонив односельцям збирати на ній гриби, ягоди, лікарські рослини. У суді доведено факти, що громадянин С. відібрав 2 кошики грибів у подружжя Титатренків, зібраних на земельній лісовій ділянці, вважаючи, що це його власність.

Назвати особливості набуття права приватної власності на ліси. Зробити порівняльну характеристику прав й обов'язків власників лісів і лісокористувачів. Чи підлягає позов громадянина Титаренко задоволенню? Вирішити справу.

Завдання для самостійної роботи

Самостійно опрацювати такі питання:

Водоохоронні заходи. Особливості правового регулювання користування землями водного фонду. Правовий режим водоохоронних зон та прибережних захисних смуг. Правовий режим пляжної зони. Юридична відповідальність за порушення водного законодавства.

Правове регулювання заготівлі деревини. Правове регулювання заготівлі другорядних лісових матеріалів. Правовий режим лісового сервіту.

Нормативно-правові акти

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.

3. Лісовий кодекс : Закон України від 21.01.1994 р. № 3852-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. №17. Ст. 99.

4. Кодекс України про надра : Закон України від 27.07.1994 р. №132/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 36. Ст. 340.

5. Водний кодекс : Закон України від 06.06.1995 р. №213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. №24. Ст. 189.
6. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.
7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
8. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18-22. Ст. 144.
9. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
10. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
11. Про рослинний світ: Закон України від 19.04.1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 198.
12. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. *Офіційний вісник України*. 2000. № 18. Ст. 442.
13. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. №2894-ІІІ. *Офіційний вісник України*. 2002. № 2. С. 47.
14. Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення: Закон України від 10.01.2002 р. № 2918-ІІІ. *Офіційний вісник України*. 2002. № 6. Ст. 223.
15. Про Червону книгу України: Закон України від 07.02.2002 р. № 3055-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 30. Ст. 201.
16. Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них: Закон України від 06.02.2003 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 10. Ст. 430.
17. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 963-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 350.
18. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 349.
19. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.
20. Про затвердження Правил охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.02.1996 р. № 269. *ЗП Уряду України*. 1996. № 8. Ст. 241.
21. Порядок заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 23.04.1996 р. №449. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-96-%D0%BF>
22. Про затвердження Порядку відшкодування збитків, завданих водокористувачам припиненням права або зміною умов спеціального

водокористування: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.08.1996 р. № 966. *ЗП Уряду України*. 1996. № 16. Ст. 453.

23. Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 р. № 391. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. С. 91.

24. Порядок видачі дозволів на спеціальне водокористування : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. №321. *Офіційний вісник України*. 2002. №12. Ст. 590.

25. Положення про Зелену книгу України : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 29.08.2002 р. №1286. *Офіційний вісник України*. 2002. №36. Ст. 1692.

26. Правила відтворення лісів : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 01.03.2007 р. №303. *Офіційний вісник України*. 2007. №16. Ст. 589.

27. Порядок спеціального використання лісових ресурсів : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. №761. *Офіційний вісник України*. 2007. №39. Ст. 1550.

28. Правила рубок головного користування : затв. Наказом Державного комітету лісового господарства України від 23.12.2009 р. №364. *Офіційний вісник України*. 2010. №6. Ст. 276.

29. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища : роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 27.06.2001 р. №02-5/744. *Вісник господарського судочинства*. 2001. №4. С. 92.

30. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 1.

Список літератури

1. Екологічне право : підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.] ; за ред. А.П. Гетьмана. Харків : Право, 2021. 552 с.

2. Екологічне право України : навч. посіб. /за ред. І.І. Каракаша, Т.Є. Харитонові, А.І. Черемної. Вид. 1-ше. Одеса : Гельветика, 2018. 408 с.

3. Право довкілля (екологічне право) : навч. посіб. / за ред. П.Д. Пилипенка, В.І. Федоровича, М.Я. Ващишина та ін.. Київ : Ін Юре, 2010. 401 с.

4. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А. П. Гетьман, А. К. Соколова, Г. В. Анісімова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с.

5. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т; Т. 14: Екологічне право / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова), А.П. Гетьман (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 776 с.

6. Науково-практичний коментар Лісового кодексу України / Г. І. Балюк, А. П. Гетьман, Т. Г. Ковальчук [та ін.]. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 368 с.

7. Журина А. Правове регулювання лісокористування для потреб туризму. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №12. С. 121-125.

8. Ковальчук Т. Право постійного і тимчасового користування лісами: юридичні ознаки та особливості змісту. *Право України*. 2011. № 2. С. 148-155.

9. Махно Н. Юридична відповідальність за порушення законодавства про водні об'єкти, що віднесені до категорії лікувальних. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №1. С. 88-95.

10. Науково-практичний коментар Водного кодексу України / за заг. ред. Н.Р. Кобецької. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 357 с.

11. Соколова А.К. Правові аспекти державного управління в галузі охорони вод і відтворення водних ресурсів. Проблеми законності. X. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2015. Вип. 128. С.154-164.

12. Черемнова А.І. Водний фонд України як об'єкт правової охорони. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 52. С. 161-167.

13. Чумаченко І.Є. Правове регулювання державного контролю за використанням та охороною водних об'єктів в Україні : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсове право». К., 2012. 19 с.

Семінарське заняття 9. Правове регулювання використання та охорони рослинного і тваринного світу

Теоретичні питання

1. Рослинний світ як об'єкт правової охорони та використання.
2. Правове забезпечення використання рослинного світу.
3. Правове забезпечення охорони рослинного світу.
4. Тваринний світ як об'єкт правової охорони, відтворення і використання.
5. Правове регулювання полювання і мисливського господарства.

Завдання для індивідуальної роботи

Підготувати реферати з таких питань:

1. Порядок утримання й розведення об'єктів тваринного світу, які перебувають у стані природної волі, напіввільних умовах чи в неволі.
2. Особливості права власності на об'єкти тваринного світу. Форми, підстави виникнення й припинення.
3. Правова охорона тваринного світу. Червона книга України.
4. Особливості правового регулювання використання та охорони зелених насаджень у населених пунктах.
5. Юридична відповідальність за порушення законодавства про рослинний світ.

Практичні завдання

1. У заборонений для полювання час член товариства мисливців Гаврилюк А.А. на території мисливського заказника поставив петлю, до якої потрапив лось. Доставити м'ясо додому він не зміг, тому воно виявилось непридатним до споживання. Після встановлення факту браконьєрства

Гаврилюк А.А. був оштрафований і позбавлений права полювання на два роки. Він добровільно сплатив 9000 грн – суму компенсації за заподіяну шкоду, проте відмовився компенсувати вартість м'яса, оскільки воно не було ним використане.

Зробіть висновок у справі. На яких територіях забороняється полювання? Назвіть способи полювання та знаряддя, визначені законодавством. Що слід вважати незаконно добутою продукцією полювання?

2. Співробітниками державної лісової охорони на території мисливського угіддя в Харківській області був зупинений автомобіль з іноземними громадянами. Під час огляду автомобіля виявлено дві одиниці вогнепальної зброї і добуту дичину кабана, косулі, зайця. У своїх поясненнях іноземні громадяни вказали, що мають відповідні документи встановленого зразка на право полювання на території своєї країни, а щодо особливого порядку або наявності документів для здійснення полювання на території України їм не відомо.

Вирішіть справу. Який порядок здійснення полювання іноземцями на території України? Встановіть вид юридичної відповідальності.

3. У ході проведення операції «Первоцвіт» державним екологічним інспектором затримано осіб під час продажу підсніжників. Інспектор зазначив, що дана рослина занесена до Червоної книги України і підлягає державній охороні, тому за її продаж порушникам загрожує штраф. У своїх поясненнях затримані особи вказали, що Лісовим кодексом України не передбачено цієї заборони, а квіти вони збирали на лісовій ділянці, яка входить до складу сільськогосподарських земель, що належить їм на праві власності.

Вирішіть справу. Вкажіть повноваження державного екологічного інспектора. Яке нормативно-правове забезпечення охорони рослинного світу, занесеного до Червоної книги України? Встановіть винних осіб і вид юридичної відповідальності.

Завдання для самостійної роботи

Самостійно опрацювати такі питання:

Здійсненням оцінки впливу на довкілля та інших заходів з метою запобігання загибелі об'єктів рослинного світу в результаті господарської діяльності. Захист земель, зайнятих об'єктами рослинного світу, від пожеж, ерозії, селей, підтоплення, затоплення, заболочення, засолення, висушення, ущільнення, засмічення, забруднення промисловими і побутовими відходами і стоками, хімічними й радіоактивними речовинами та від іншого несприятливого впливу.

Правове регулювання рибальства і рибного господарства. Основні вимоги та принципи охорони, раціонального використання і відтворення тваринного світу. Збереження умов існування видового і популяційного різноманіття тваринного світу в стані природної волі. Недопустимість погіршення середовища існування, шляхів міграції та умов розмноження диких тварин.

Збереження цілісності природних угруповань диких тварин. Додержання науково обґрунтованих нормативів і лімітів використання об'єктів тваринного світу, забезпечення невиснажливого їх використання та відтворення. Раціональне використання корисних властивостей і продуктів життєдіяльності диких тварин.

Нормативно-правові акти

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.

3. Лісовий кодекс : Закон України від 21.01.1994 р. № 3852-ХІІ// *Відомості Верховної Ради України*. 1994. №17. Ст. 99.

4. Водний кодекс : Закон України від 06.06.1995 р. №213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. №24. Ст. 189.

5. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.

6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.

7. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18-22. Ст. 144.

8. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.

9. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

10. Про рослинний світ: Закон України від 19.04.1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 198.

11. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. *Офіційний вісник України*. 2000. № 18. Ст. 442.

12. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. №2894-ІІІ. *Офіційний вісник України*. 2002. № 2. С. 47.

13. Про Червону книгу України: Закон України від 07.02.2002 р. № 3055-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 30. Ст. 201.

14. Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них: Закон України від 06.02.2003 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 10. Ст. 430.

15. Про благоустрій населених пунктів : Закон України від 6.09.2005 р. № 2807- ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. №49. Ст. 517.

16. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006 р. №3447-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 27. Ст. 230.

17. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. №3677-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. №17. Ст. 155.

18. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.

19. Правила любительського і спортивного рибальства: затв. Наказом Державного комітету рибного господарства України від 15.02.1999 р. *Офіційний вісник України*. 1999. № 19. С. 372.

20. Положення про Зелену книгу України : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 29.08.2002 р. №1286. *Офіційний вісник України*. 2002. №36. Ст. 1692.

21. Концепція загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005-2025 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.09.2004 р. № 675-р. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-2004-p](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-2004-p)

22. Правила утримання зелених насаджень у населених пунктах України: затв. Наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства від 10.04.2006 р. №105. *Офіційний вісник України*. 2006. №31. Ст. 2276.

23. Положення про правила проведення полювань, поводження із зброєю та порядок видачі ліцензій на добування мисливських тварин : затв. Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 17.10.2011 р. № 549. *Офіційний вісник України*. 2011. № 82. Ст. 3008.

24. Про розмір компенсації за незаконне добування, знищення та пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання) : Постанова Кабінету Міністрів України від 7.11.2012 р. №1030. *Офіційний вісник України*. 2012. № 85. Ст. 3466.

25. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища : роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 27.06.2001 р. №02-5/744. *Вісник господарського судочинства*. 2001. №4. С. 92.

26. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 1.

Список літератури

1. Екологічне право : підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.] ; за ред. А.П. Гетьмана. Харків : Право, 2021. 552 с.

2. Екологічне право України : навч. посіб. /за ред. І.І. Каракаша, Т.Є. Харитонові, А.І. Черемної. Вид. 1-ше. Одеса : Гельветика, 2018. 408 с.

3. Право довкілля (екологічне право) : навч. посіб. / за ред. П.Д. Пилипенка, В.І. Федоровича, М.Я. Ващишина та ін.. Київ : Ін Юре, 2010. 401 с.

4. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А. П. Гетьман, А. К. Соколова, Г. В. Анісімова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с.

5. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т; Т. 14: Екологічне право / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова), А.П. Гетьман (заст. голови) та ін.;

Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 776 с.

6. Буликіна Т. Міжнародно-правові стандарти у сфері захисту тварин та їх застосування в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №11. С. 170-173.

7. Гиренко І.В. Правова охорона рослинного світу України: сучасна парадигма : монографія / за заг. ред. В. І. Семчика. Київ: НУБіП України, 2015. 398 с.

8. Григор'єва Т.В. Правові засади використання, охорони та відтворення водних живих ресурсів: монографія. Харків: Право, 2011. 176 с.

9. Докучаєва В., Бриков В. Особливості права приватної власності на об'єкти тваринного світу України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №11. С. 174-178.

10. Єрмолаєва Т., Шевченко Ю. Захист диких тварин від жорстокого поводження в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №11. С. 179-182.

11. Нечипорук Л.Д. Еколого-правове регулювання раціонального використання об'єктів тваринного світу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2009. 198 с.

12. Туліна Е.Є. Правові засади використання рослинного світу: монографія. Харків: Право, 2017. 216 с.

13. Шеховцов В.В. Перспективи кодифікації фауністичного законодавства й формування його структури. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №8. С. 126-131.

14. Шеховцов В.В. Поняття та структурна організація державного фауністичного фонду України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №4. С. 132-136.

15. Шеховцов В.В. Правове регулювання права приватної власності на об'єкти тваринного світу в Україні: монографія / за наук. ред. А.П. Гетьмана. Харків: Вид-во «ФІНН», 2010. 200 с.

Семінарське заняття 10. Правове регулювання охорони атмосферного повітря, озонового шару і клімату. Правове регулювання використання та охорони природних ресурсів континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України

Теоретичні питання

1. Атмосферне повітря, озоновий шар та клімат як об'єкти правової охорони.
2. Міжнародні та національні акти щодо попередження зміни клімату.
3. Система правових заходів щодо охорони атмосферного повітря, озонового шару та клімату.
4. Природні ресурси континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України як об'єкти правової охорони та використання.

5. Правові засади використання природних ресурсів континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України.
6. Правові засади охорони природних ресурсів континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України.

Завдання для індивідуальної роботи

Підготувати реферати з таких питань:

1. Правові заходи попередження забруднення атмосферного повітря при розміщенні населених пунктів і виробничо-господарських об'єктів; при проектуванні, будівництві й вводі в експлуатацію господарських об'єктів; особливості правових заходів при будівництві й експлуатації АЕС; добуванні корисних копалин, і проведенні вибухових робіт та інших заходів.
2. Нормативи гранично допустимого шкідливого впливу фізичних і біологічних факторів на атмосферне повітря. Види фізичного (шум, ультразвук, електричні заряди, електромагнітні випромінювання, електричні та магнітні поля та інші) й біологічного впливу.
3. Правова охорона клімату.
4. Правова охорона озонового шару.
5. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону природних ресурсів континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України.

Практичні завдання

1. Приватний підприємець Пилипенко В.Д. виробляв деревне вугілля шляхом випалювання деревини у спеціально пристосованих ємностях (печах), на відстані близько 300 м від населеного пункту. Мешканці населеного пункту звернулися зі скаргою на дії підприємця (у процесі виробництва систематично здійснювалося забруднення атмосферного повітря викидами промислових відходів) до територіального органу, що здійснює державний нагляд за дотриманням вимог санітарного законодавства в області. Після проведеної перевірки Держекоінспекція розпочала кримінальне провадження стосовно підприємця.

Вирішіть справу. Визначте, чи мало місце в діях Пилипенка В.Д. порушення вимог законодавства в галузі охорони атмосферного повітря? Охарактеризуйте види юридичної відповідальності, яка передбачена за несанкціоновані викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами. Розкрийте поняття й визначте види контролю в галузі охорони атмосферного повітря, назвіть суб'єктів, які забезпечують його здійснення.

2. Мешканець села Муравійка звернувся до суду з позовом до сільської ради із проханням визнати її бездіяльність протиправною, аргументуючи тим, що вона не вжила заходів щодо усунення порушення, вчиненого агрофірмою ТОВ «Гермес» і вимогою щодо відшкодування заподіяних збитків. Агрофірма

періодично здійснювала запуски гідрометеорологічних люсткугелів, призначених для впливу на гідрометеорологічні процеси з метою захисту сільськогосподарських культур від градобоїв і для штучного розсіювання хмар. У зв'язку з цим у с. Муравійка тривалий час була засуха і загинули сільськогосподарські культури, що завдало жителям значних збитків.

Вирішіть справу. Охарактеризуйте порядок погодження, видачі й анулювання дозволів на проведення діяльності, пов'язаної із впливом на стан атмосфери в господарських цілях. Які порушення законодавства про охорону атмосферного повітря допущені ТОВ «Гермес»? Чи підлягає позов задоволенню?

Завдання для самостійної роботи

Самостійно опрацювати такі питання:

Природні ресурси континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України як об'єкти еколого-правових відносин. Живі і «неживі» ресурси континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони. Правові засади використання природних ресурсів континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України. Правове забезпечення охорони природних ресурсів та морського середовища в межах виключної (морської) економічної зони України. Конвенції з морського права як основа для міжнародно-правового механізму захисту і збереження морського середовища.

Нормативно-правові акти

1. Конвенція ООН про континентальний шельф 1958 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_179

2. Конвенція ООН з морського права від 10.12.1982 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057

3. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 09.05.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044

4. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 11.12.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801

5. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення 1992 р. *Офіційний вісник України*. 2006. №44. Ст. 2983.

6. Паризька угода від 12.12.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161

7. Директива Ради 89/654/ЄЕС від 30 листопада 1989 року щодо мінімальних вимог стосовно безпеки і охорони здоров'я у робочих зонах (перша окрема Директива у значенні частини 1 статті 16 Директиви 89/391/ЄЕС) (ОБ L 393, 30.12.1989, URL: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/pdf/schodo_minimalnikh_vimog_stosovn_3286178.pdf.

8. Директива 2008/50/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_950

9. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.
11. Кодекс України про надра : Закон України від 27.07.1994 р. №132/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 36. Ст. 340.
12. Водний кодекс : Закон України від 06.06.1995 р. №213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. №24. Ст. 189.
13. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
14. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №48-49. Ст. 536.
15. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
16. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 р. за № 2707-ХІІ. *Офіційний вісник України*. 2001. № 31. Ст. 1383.
17. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
18. Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.
19. Про виключну (морську) економічну зону України : Закон від 16.05.1995 р. №162/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 21. Ст. 152.
20. Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання: Закон України від 14.01.1998 р. № 15/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 22. Ст. 115.
21. Про рослинний світ: Закон України від 19.04.1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 198.
22. Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14.09.1999 р. № 1039-ХІV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 44. Ст. 391.
23. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України від 18.01.2001 р. № 2245-ІІ. *Офіційний вісник України*. 2001. № 7. Ст. 268.
24. Про нафту і газ: Закон України від 12.07.2001 р. № 2665-ІІІ *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 50. Ст. 262.
25. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. №2894-ІІІ. *Офіційний вісник України*. 2002. № 2. С. 47.
26. Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них: Закон України від 06.02.2003 р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 10. Ст. 430.
27. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 р. № 1315-VІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 31. Ст. 1058.

28. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 14. Ст. 96.

29. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.

30. Про Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 299. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 571.

31. Про затвердження Порядку проведення та оплати робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку підприємств, установ, організацій та громадян-підприємців, які отримали такі дозволи: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 302. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 574.

32. Порядок погодження і видачі дозволів на провадження діяльності, пов'язаної із штучними змінами стану атмосфери та атмосферних явищ у господарських цілях : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 р. №301. *Офіційний вісник України*. 2002. №12. Ст. 573.

33. Порядок розроблення та затвердження нормативів гранично допустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2001 р. № 1780. *Офіційний вісник України*. 2002. № 1. Ст. 9.

34. Про порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого рівня впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел забруднення на стан атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 300. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 572.

35. Порядок розроблення та затвердження нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та впливу фізичних факторів пересувних джерел забруднення атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 303. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 575.

36. Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7.12.2016 р. № 932-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2016-p#n8>

37. Про невідкладні заходи щодо захисту національних інтересів на Півдні та Сході України, у Чорному та Азовському морях і Керченській протоці: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 12.10.2018 р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 24. Ст. 456.

38. Про проведення парламентських слухань на тему: «Реалізація в Україні міжнародних документів щодо запобігання антропогенним змінам клімату : постанова Верховної Ради України від 16.05.2018 р. №2424-VIII. *Голос України* від 30.05.2018 р. №97.

39. Порядок здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 р. №827. *Офіційний вісник України*. 2019. №70. Ст. 2451.

Список літератури

1. Екологічне право : підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.] ; за ред. А.П. Гетьмана. Харків : Право, 2021. 552 с.
2. Екологічне право України : навч. посіб. /за ред. І.І. Каракаша, Т.Є. Харитонові, А.І. Черемної. Вид. 1-ше. Одеса : Гельветика, 2018. 408 с.
3. Право довкілля (екологічне право) : навч. посіб. / за ред. П.Д. Пилипенка, В.І. Федоровича, М.Я. Ващишина та ін.. Київ : Ін Юре, 2010. 401 с.
4. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А.П. Гетьман, А.К. Соколова, Г.В. Анісімова та ін.; за ред. А.П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с.
5. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т; Т. 14: Екологічне право / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова), А.П. Гетьман (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 776 с.
6. Науково-практичний коментар Закону України «Про охорону атмосферного повітря» / Г.І. Балюк, І.С. Гриценко, Т.Г. Ковальчук [та ін.]; за ред. Г.І. Балюк. Київ: Юрінком Ін-тер, 2011. 328 с.
7. Повітряне право України: навч. посібник / за заг. ред. В.В. Костицького. Дрогобич: Коло, 2011. 552 с.
8. Кравченко С.М. Зміна клімату, біорізноманіття і права людини: вплив, синергія й інтегрування. *Екологія. Право. Людина*. 2011. № 13-14 (53-54). С. 9-28.
9. Кравченко С.М. Правова охорона атмосферного повітря: практичні аспекти: посібник / С.М. Кравченко, Дж. Бонайн, В.М. Адам, М.Г. Булгакова, Т.М. Жиравецький, О.М. Мелень, А.Л. Петрів. Львів: ЕПЛ, 2011. 118 с.
10. Латишева В., Плєскун О., Таран І. Характеристика еколого-правових засобів подолання наслідків зміни клімату. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. №5. С. 83-87.
11. Прохоренко К.А. Клімат як об'єкт еколого-правової охорони в Україні : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2013. 16 с.
12. Рубцова І. Поняття й особливості детермінанти «охорона атмосферного повітря». *Підприємництво, господарство і право*. 2021. №6. С. 107-110.
13. Салміна Я. Природні ресурси як об'єкти екологічних правовідносин, що складаються в процесі використання континентального шельфу. *Віче*. 2013. № 6. С. 24-27.

Семінарське заняття 11. Правова охорона довкілля при здійсненні господарської діяльності

Теоретичні питання

1. Господарська діяльність у системі економічних та екологічних інтересів.
2. Зелена економіка та екологічне господарювання в її складі.
3. Правові засоби та режими забезпечення екологічних інтересів у сфері господарювання.

Завдання для індивідуальної роботи

Підготувати реферати з таких питань:

1. Екологічна та економічна політики держави, їх конвергенція в умовах стратегій сталого розвитку.
2. «Зелена економіка» згідно з положеннями міжнародних актів.
3. Інноваційна діяльність у сфері наколишнього природного середовища при здійсненні господарської діяльності.
4. Правові засади стимулювання екологічного господарювання.

Практичні завдання

1. Комплексною громадською екологічною експертизою становлено, що в місті та на прилеглих до нього територіях є джерела, які створюють постійний ризик підвищеної екологічної небезпеки. Найбільшу небезпеку становить місцевий металургійний комбінат. Внаслідок залпових викидів у навколишньому природному середовищі зафіксовано присутність сірчистого ангідриду з перевищенням допустимих концентрацій у 400 раз, кадмію - в 5 тис. раз, цинку - в 600 раз, свинцю - в 300 раз. Мали також місце отруєння на промайданчику 27 працівників. За медичною допомогою звернулися 300 чоловік, з яких у 76 встановлено отруєння з частковою втратою працездатності. Дані та результати екологічної експертизи обговорювалися на сесії міської Ради із залученням громадськості. Через тиждень до міського суду звернулася громадянка Малиш Д. про захист порушених екологічних прав та заборону діяльності металургійного комбінату.

Суд відмовив у позові на тій підставі, що висновок громадської екологічної експертизи не є обов'язковим для виконання, а тому потрібні офіційні підтвердження спеціально уповноважених органів екологічного контролю.

Чи правомірна відмова суду? Вирішити справу по суті.

Завдання для самостійної роботи

Самостійно опрацювати такі питання:

Правові засоби та режими забезпечення інтересів охорони довкілля у сфері господарювання. Встановлення лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище. Встановлення ставок екологічного податку. Надання підприємствам, установам

і організаціям, а також громадянам податкових, кредитних та інших пільг при впровадженні ними маловідхідних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій та нетрадиційних видів енергії, здійсненні інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища.

Інноваційна діяльність у сфері навколишнього природного середовища при здійсненні господарської діяльності.

Нормативно-правові акти

1. Декларація з навколишнього природного середовища та розвитку, прийнята в Ріо-де-Жанейро 3-14 червня 1992 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455

2. Програма ООН з довкілля (ЮНЕП) 1972 р. URL : <https://www.unep.org/>

3. Угода про асоціацію між Україною, з однією сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Законом України від 16.09.2014 р. №1678-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.

4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18-22. Ст. 144.

6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.

7. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

8. Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.

9. Про відходи: Закон України від 05.04.1998 р. № 187/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. №36-37. Ст. 242.

10. Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14.09.1999 р. № 1039-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 44. Ст. 391.

11. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4.07.2002 р. №40-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. Ст. 266.

12. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 08.09.2011 р. №3715-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. №19-20. Ст. 166.

13. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01.06.2014 р. № 1555-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. №34. Ст. 1173.

14. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 р. № 1315-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 31. Ст. 1058.

15. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 14. Ст. 96.

16. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.

17. Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 р. № 391. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. С. 91.

18. Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 32. *Офіційний вісник України*. 2020. № 59. Ст. 1853.

19. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища : роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 27.06.2001 р. №02-5/744. *Вісник господарського судочинства*. 2001. №4. С. 92.

20. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 1.

21. Про Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 299. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 571.

22. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 08.09.2011 р. №3715-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. №19-20. Ст. 166.

Список літератури

1. Анісімова Г.В. Теоретичні засади розвитку екологічного законодавства України в контексті природно-правової доктрини : монографія / Г.В. Анісімова. Харків : Право, 2019. 672 с.

2. Екологічне право : підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.] ; за ред. А.П. Гетьмана. Харків : Право, 2021. 552 с.

3. Екологічне право України : навч. посіб. /за ред. І.І. Каракаша, Т.Є. Харитонової, А.І. Черемнової. Вид. 1-ше. Одеса : Гельветика, 2018. 408 с.

4. Право довкілля (екологічне право) : навч. посіб. / за ред. П.Д. Пилипенка, В.І. Федоровича, М.Я. Ващишина та ін.. Київ : Ін Юре, 2010. 401 с.

5. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А. П. Гетьман, А. К. Соколова, Г. В. Анісімова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с.

6. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т; Т. 14: Екологічне право / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 776 с.

7. Бобкова А.Г. Хозяйственно-правовое обеспечение использования природных ресурсов: состояние и перспективы развития. Правовая система Украины: история, состояние и перспективы. Х.: Право, 2011. т. 4. С. 448-478.

8. Задихайло Д.Д. Відносини екологічного господарювання як напрям розвитку законодавства України. Економічна теорія та право. 2017. №3(30). С. 96-107.

9. Краснова Ю.А. Право екологічної безпеки України : теоретичні аспекти : монографія / Ю.А. Краснова ; за заг. ред. В.М. Єрмоленка. Київ : НУБіП України, 2017. 589 с.

10. Липницька Є.О. Екологізація господарського законодавства як засіб забезпечення сталого розвитку (на прикладі Господарського кодексу України). *Юридичний науковий електронний журнал*. №8 (2021). С. 163-167.

11. Міжнародний судовий форум : «Судовий захист природного довкілля та екологічних прав» (м. Київ, 7 листопада 2019 року) : Збірник матеріалів. Київ, 2019. 192 с.

12. Влада Харкова розглядає електронну петицію проти переробки ртутьвмісних відходів на території міста. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/562338>

Семінарське заняття 12. Міжнародно-правова охорона довкілля

Теоретичні питання

1. Історико-правові засади становлення та розвитку міжнародної охорони навколишнього природного середовища.
2. Поняття та суб'єкти міжнародно-правової охорони навколишнього природного середовища.
3. Міжнародно-правова охорона Світового океану та внутрішніх вод.
4. Міжнародно-правова охорона біологічного різноманіття, окремих видів флори і фауни та середовищ їх існування.
5. Міжнародно-правова охорона ландшафтів.

Завдання для індивідуальної роботи

Підготувати реферати з таких питань:

1. Міжнародно-правова охорона навколишнього природного середовища від забруднення радіоактивними речовинами.
2. Міжнародне право навколишнього середовища.
3. Об'єкти міжнародно-правової охорони навколишнього природного середовища.
4. Правове регулювання Світового океану та збереження його ресурсів.
5. Конвенція про охорону біологічного різноманіття 1992 р. в системі міжнародних актів охорони флори та фауни.

Практичні завдання

1. Танкер «Oscar», який йшов під прапором Грузії та перевозив нафту до Одеського морського порту, зазнав аварії й затонув. Це зумовило витікання

нафти в акваторію Чорного моря і призвело до забруднення виключної (морської) економічної зони України. У результаті штормового вітру й хвилювання моря нафтова пляма швидко розширилася і забруднену воду винесло на узбережжя, унаслідок чого сталося значне забруднення природних ресурсів, що негативно вплинуло на рекреаційний потенціал регіону.

Україна звернулася до Міжнародного суду ООН з позовом до Грузії про відшкодування шкоди, завданої забрудненням природних ресурсів, і стягнення всіх збитків, спричинених неможливістю здійснення рибного промислу, відсутністю туристів і закриттям готелів на березі моря. Грузинська сторона проти позову заперечила, указавши, що аварія сталася в результаті стихійного лиха, а українська сторона після настання події не вжила жодних заходів для запобігання зменшенню шкоди від забруднення.

Вирішіть справу. Проаналізуйте відповідні міжнародні акти які регулюють питання охорони моря від забруднення нафтою. Визначте, чи буде виникати юридична відповідальність за шкоду від забруднення нафтою, якими є її межі та хто повинен її понести?

2. На території водно-болотного угіддя міжнародного значення «Озеро Синевир», що знаходиться на території національного природного парку «Синевир», громадяни Коломийченко та Микитюк займалися виловом риби (форелі райдужної, харіуса європейського) та саламандри плямистої з метою отримання прибутку. Коломийченка і Микитюка було затримано службою державної охорони природного парку та передано до правоохоронних органів.

Проаналізуйте ситуацію. Який правовий режим водно-болотних угідь міжнародного значення? Визначте яку юридичну відповідальність будуть нести Коломийченко та Микитюк.

Завдання для самостійної роботи

Самостійно опрацювати такі питання:

Діяльність міжнародних природоохоронних організацій. Програма розвитку ООН (ПРООН, 1965 р.) Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП, 1972 р.) Комісія ООН зі сталого розвитку (КСР, 1992 р.) Всесвітня метеорологічна організація. Всесвітня організація охорони здоров'я. Міжнародна морська організація. ООН з промислового розвитку. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН.

Діяльність міжнародних неурядових організацій у сфері забезпечення охорони навколишнього природного середовища.

Перші міжнародно-правові заходи проти забруднення Світового океану. Значення Стокгольмської конференції ООН 5-16 червня 1972 р. для вирішення проблем довкілля.

Нормативно-правові акти

1. Міжнародна Конвенція про цивільну відповідальність за шкоду від забруднення нафтою від 19.11.1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_806

2. Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів від 02.02.1971 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_031
3. Стокгольмська Декларація (щодо питань навколишнього середовища) від 16.06.1972 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_454
4. Програма ООН з довкілля (ЮНЕП) 1972 р. URL : <https://www.unep.org/>
5. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі від 19.09.1979 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_032
6. Конвенція ООН з морського права від 10.12.1982 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057
7. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті від 25.02.1991. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_272
8. Конвенція з охорони та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер від 17.03.1992 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_273
9. Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій від 17.03.1992 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_262
10. Конвенція про охорону біологічного різноманіття 1992 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main>
11. Декларація з навколишнього природного середовища та розвитку, прийнята в Ріо-де-Жанейро 3-14 червня 1992 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455
12. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 09.05.1992 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_044
13. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату 1992 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main>
14. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_065
15. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 11.12.1997 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_801
16. Угода про асоціацію між Україною, з однією сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Законом України від 16.09.2014 р. №1678-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.
17. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
18. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
19. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.

Список літератури

1. Екологічне право : підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.] ; за ред. А.П. Гетьмана. Харків : Право, 2021. 552 с.
2. Екологічне право України : навч. посіб. /за ред. І.І. Каракаша, Т.Є. Харитонової, А.І. Черемнової. Вид. 1-ше. Одеса : Гельветика, 2018. 408 с.
3. Право довкілля (екологічне право) : навч. посіб. / за ред. П.Д. Пилипенка, В.І. Федоровича, М.Я. Ващишина та ін.. Київ : Ін Юре, 2010. 401 с.
4. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / А. П. Гетьман, А. К. Соколова, Г. В. Анісімова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2014. 784 с.
5. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т; Т. 14: Екологічне право / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова), А.П. Гетьман (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 776 с.
6. Задорожній О.В., Медведєва М.О. Міжнародне право навколишнього середовища: підручник. Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Інститут міжнародних відносин. Київ: Вид. дім «Промінь», 2010. 510 с.
7. Міжнародне право навколишнього середовища: стан та перспективи розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Міжнародний центр космічного права. Київ: Обрії, 2010. 213 с.
8. Боднар А. Міжнародно-правове регулювання протидії забрудненню морів : сучасний стан та перспективи розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №12. С. 150-153.
9. Веремієнко С.В., Кравченко В.Я. Міжнародно-правова охорона біорізноманіття в контексті екосистемного підходу. *Юридичний науковий електронний журнал*. №9 (2020). С. 160-163.
10. Лозо О. В. Значення екологічної мережі для міжнародно-правової охорони ландшафтів : *Актуальні проблеми екологічних, земельних та аграрних правовідносин: теоретико-методологічні й прикладні аспекти*: матеріали «круглого столу» (м. Харків, 5 грудня 2014 р.) / За заг. ред. А. П. Гетьмана ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Х., 2014. С. 225-227
11. Ярова А.О. Міжнародно-правовий захист щодо механізму запобігання забрудненню морського середовища. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. Вип. 39 (2). С. 150-155.

Семінарське заняття 13. Право охорони довкілля ЄС

Теоретичні питання

1. Поняття та розвиток права охорони навколишнього середовища ЄС.
2. Принципи права охорони навколишнього середовища ЄС.
3. Джерела права охорони навколишнього середовища ЄС.
4. Екологічна політика ЄС.
5. Система та компетенція органів ЄС у сфері охорони навколишнього середовища.

Завдання для індивідуальної роботи

Підготувати реферати з таких питань:

1. Особливості екологічної політики ЄС. Програми дії ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища.
2. Роль директив ЄС у розвитку права охорони навколишнього середовища.
3. Рішення Суду ЄС і Суду першої інстанції як джерела права охорони навколишнього середовища.
4. Програми дій ЄС з навколишнього середовища.

Завдання для самостійної роботи

Самостійно опрацювати такі питання:

Система та компетенція органів ЄС у сфері охорони довкілля. Рада Європейського Союзу як головний законодавчий орган ЄС та її повноваження у сфері охорони довкілля. Європейська комісія як вищий виконавчий орган ЄС та її повноваження у сфері охорони довкілля. Повноваження Генерального директорату з питань навколишнього середовища, Генерального директорату з питань клімату, Генерального директорату з питань енергетики, Генерального директорату з питань мобільності та транспорту, Генерального директорату з питань сільського господарства та розвитку сільських районів, Статистичного бюро ЄС, Європейського інвестиційного банку, Європейського агентства охорони навколишнього природного середовища у сфері охорони довкілля.

Нормативно-правові акти

1. Регламент Ради ЄС від 7 травня 1990 року Про заснування Європейського агентства з навколишнього середовища і Європейської мережі інформації і спостереження за навколишнім середовищем (90/1210/ЄС). URL: www.europa.eu.int

2. Маастрихтський Договір про ЄС від 7.02.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029

3. Договір про заснування Європейської Спільноти (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017

4. Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC (Text with EEA relevance) *Official Journal*. 2009. L 140. P. 16-62.

5. Протокол про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства від 24.09.2010. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a27.

6. Decision № 1386/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 20 November 2013 on a General Union Environment Action Programme to 2020 «Living well, within the limits of our planet». *Official Journal of the European Union*. 28/12/2013. L 354. P. 183.

7. Угода про асоціацію між Україною, з однією сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-

членами, з іншої сторони, ратифікована Законом України від 16.09.2014 р. №1678-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.

Список літератури

1. Екологічне право : підручник / [А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін.] ; за ред. А.П. Гетьмана. Харків : Право, 2021. 552 с.
2. Екологічне право України : навч. посіб. /за ред. І.І. Каракаша, Т.Є. Харитонової, А.І. Черемнової. Вид. 1-ше. Одеса : Гельветика, 2018. 408 с.
3. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: історія і засади функціонування : навчальний посібник / за ред. Л.В. Губерського. Київ : Знання, 2012. 759 с
4. Загурський О.Б. Міжнародний досвід забезпечення екологічної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. №2 (2020). С. 187-190.
5. Качурінер В.Л. Становлення та розвиток політики Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього середовища та екологічних стандартів виробництва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2013. Вип. 5. С. 326-331.
6. Качурінер В.Л. Принципы экологической политики Европейского Союза. *Международный научно-практический правовой журнал «Leges in Vita»*. 2013. № 12/2 (264). С. 102-105.
7. Качурінер В.Л. Компетенція Європейського Союзу та країн-членів у сфері охорони навколишнього середовища. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. Вип. 23. Ч. 1. Т. 3. 2013. С. 179-182.
8. Качурінер В.Л. Принципи та правові важелі екологічної політики Європейського Союзу. *Право і суспільство*. 2014. № 6-1. С. 247-253.
9. Качурінер В.Л. Правове регулювання екологічної політики Європейського Союзу у сфері виробництва : автореф. дис. канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 27 с.
10. Орехов С.М. Становлення і розвиток екологічної політики і права Європейського Союзу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск 6. Том 4. С. 323-328.
11. Сансі М. Екологічне право ЄС. К. : ІМВ КНУ ім. Тараса Шевченка, 2004. 158 с.

3. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Поняття та проблеми екології. Поняття екологічного права.
2. Предмет екологічного права.
3. Види екологічних правовідносин.
4. Поняття та види об'єктів екологічного права.
5. Принципи екологічного права.
6. Методи екологічного права.
7. Система екологічного права.
8. Загальна характеристика джерел екологічного права.
9. Конституційні засади регулювання екологічних суспільних відносин.

10. Закони як джерела екологічного права.
11. Міжнародні договори як джерела екологічного права.
12. Поняття та зміст права власності на природні ресурси та комплекси.
13. Право власності Українського народу на природні ресурси та комплекси.
14. Право приватної власності на природні ресурси та комплекси: об'єкти, суб'єкти, підстави виникнення та припинення.
15. Право комунальної власності на природні ресурси та комплекси: об'єкти, суб'єкти, підстави виникнення та припинення.
16. Право державної власності на природні ресурси та комплекси: об'єкти, суб'єкти, підстави виникнення та припинення.
17. Поняття управління в сфері природокористування та охорони довкілля.
18. Органи управління загальної компетенції в сфері природокористування та охорони довкілля.
19. Органи управління спеціальної компетенції в сфері природокористування та охорони довкілля.
20. Правове забезпечення обліку природних ресурсів.
21. Правове регулювання екологічного контролю, його поняття та види.
22. Правове регулювання екологічного моніторингу, його поняття та види.
23. Правове забезпечення оцінки впливу на довкілля.
24. Екологічна стандартизація та нормування: правові засади, поняття та об'єкти.
25. Право природокористування. Його поняття, зміст та види.
26. Особливості загального природокористування: його правове забезпечення.
27. Особливості спеціального природокористування: його правове забезпечення.
28. Правові засади використання природних ресурсів на умовах оренди.
29. Підстави виникнення та припинення права природокористування.
30. Загальна характеристика екологічних прав громадян: поняття та класифікації.
31. Право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля.
32. Право громадян на відшкодування шкоди, заподіяної порушенням права на безпечне довкілля.
33. Право громадян на одержання екологічної інформації.
34. Екологічні обов'язки громадян: їх юридична природа та класифікації.
35. Конституційно-правові гарантії реалізації екологічних прав громадян.
36. Правове регулювання екологічної безпеки: поняття, об'єкти, суб'єкти.
37. Види екологічної безпеки.
38. Правові заходи щодо забезпечення вимог екологічної безпеки.
39. Надзвичайні екологічні ситуації, їх юридична природа та класифікації.
40. Поняття зони надзвичайної екологічної ситуації, юридичні підстави та порядок їх оголошення.

41. Правовий режим зони надзвичайної екологічної ситуації.
42. Економіко-правовий механізм природокористування та охорони довкілля: поняття та складові.
43. Екологічний податок: сутність, суб'єкти та об'єкти оподаткування.
44. Плата за спеціальне використання природних ресурсів: види та особливості справляння.
45. Загальна характеристика права землекористування.
46. Особливості правової охорони земель.
47. Юридична відповідальність за порушення земельного законодавства.
48. Види права водокористування.
49. Права та обов'язки користувачів водних об'єктів.
50. Правовий режим водоохоронних зон.
51. Правовий режим прибережних захисних смуг.
52. Право загального водокористування.
53. Право спеціального водокористування.
54. Правова охорона вод.
55. Юридична відповідальність за порушення водного законодавства.
56. Державний фонд надр як об'єкт правової охорони та використання.
57. Види права користування надрами: загальна характеристика.
58. Правове регулювання геологічного вивчення надр.
59. Правове регулювання видобування корисних копалин.
60. Правове регулювання використання надр в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин.
61. Особливості правовідносин щодо користування надрами на умовах угод про розподіл продукції.
62. Юридична відповідальність за порушення законодавства про надра.
63. Рослинний світ як об'єкт правового регулювання: поняття та класифікація.
64. Правове забезпечення використання природних рослинних ресурсів.
65. Правова охорона рослинного світу: поняття та основні заходи.
66. Зелена книга України: правові засади та значення.
67. Правова охорона зелених насаджень в межах населених пунктів.
68. Юридична відповідальність за порушення законодавства про рослинний світ.
69. Право лісокористування: поняття та види.
70. Підстави виникнення та припинення користування лісами.
71. Правове забезпечення використання лісових ресурсів.
72. Правові заходи по відтворенню лісів.
73. Правові заходи щодо охорони та захисту лісів.
74. Юридична відповідальність за порушення лісового законодавства.
75. Право користування тваринним світом: поняття та види.
76. Мисливство та полювання: поняття та правове забезпечення.
77. Правове регулювання рибальства та ведення рибного господарства.
78. Правова охорона тваринного світу. Червона книга України.

79. Юридична відповідальність за порушення законодавства про тваринний світ.
80. Правові заходи щодо охорони атмосферного повітря.
81. Атмосферне повітря, озоновий шар і клімат як об'єкти правової охорони.
82. Міжнародні та національні акти щодо попередження зміни клімату.
83. Система правових заходів щодо охорони атмосферного повітря, озонового шару та клімату.
84. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства у галузі охорони атмосферного повітря.
85. Поняття, об'єкти та структурні елементи екологічної мережі.
86. Поняття, види об'єктів природно-заповідного фонду. Правовий режим природно-заповідного фонду.
87. Правовий режим природних та біосферних заповідників.
88. Правовий режим національних природних парків.
89. Правовий режим ботанічних садів та дендрологічний парків.
90. Правовий режим зоологічних парків.
91. Особливості правової охорони курортних та лікувально-оздоровчих територій.
92. Правовий режим рекреаційних зон.
93. Землі водного фонду, водно-болотні угіддя, водоохоронні зони як складові екологічної мережі.
94. Землі лісогосподарського призначення як складові екологічної мережі.
95. Території, які є місцями перебування або зростання видів тваринного чи рослинного світу, занесених до Червоної книги України.
96. Юридична відповідальність за порушення законодавства про Червону книгу України.
97. Відходи як об'єкт еколого-правового регулювання та їх класифікація.
98. Правові засади використання природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України та її континентального шельфу.
99. Правове забезпечення охорони природних ресурсів та морського середовища в межах виключної (морської) економічної зони України.
100. Основні правові засоби забезпечення екологічних інтересів в сфері господарювання.
101. Еколого-правові вимоги при розміщенні і розвитку населених пунктів.
102. Історико-правові засади становлення та розвитку міжнародної охорони навколишнього природного середовища.
103. Міжнародно-правова охорона навколишнього природного середовища: поняття, принципи, об'єкти, суб'єкти.
104. Міжнародно-правова охорона Світового океану та внутрішніх вод.
105. Міжнародно-правова охорона біологічного різноманіття, окремих видів флори та фауни.
106. Принципи та джерела права охорони навколишнього середовища ЄС.

107. Система та компетенції органів ЄС у сфері охорони навколишнього середовища.

4. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Офіційний портал Верховної Ради України – <https://www.rada.gov.ua/>
2. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України – <https://www.kmu.gov.ua/>
3. Офіційний портал Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів – <https://mepr.gov.ua/>
4. Офіційний портал судової влади – <http://www.court.gov.ua>
5. Офіційний портал Верховного Суду України – <https://supreme.court.gov.ua/supreme/>
6. Офіційний портал Конституційного Суду України – <http://www.ccu.gov.ua/uk/index>
7. Офіційний портал Вищої ради правосуддя – <https://hcj.gov.ua/>
8. Європейський суд з прав людини – <http://www.echr.coe.int/echr>
9. Практика Європейського суду з прав людини у справах, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища - https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Environment_RUS.pdf
10. Єдиний державний реєстр судових рішень – <http://reyestr.court.gov.ua/>
11. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського - <http://www.nbuv.gov.ua/>